

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

REFLEXE FRANCOUZŮ
O ČECHÁCH V 17. A 18. STOLETÍ
French Reflexions on Czech in 17th and 18th Centuries

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Tomáš Havelka, Ph.D.

Autorka bakalářské práce: Marie Tichá

Studijní program: specializace v pedagogice

Studijní obor: čj-fj

Typ studia: prezenční

2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury. Dále prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze je identická s její tištěnou podobou.

V Praze dne 19. června 2014

.....

podpis

Abstrakt

Práce se zabývá literární reflexí Francouzů a jejich vztahem k českým zemím v průběhu 17. a 18. století. Zkoumá, jaký postoj k Čechám a českému národu zaujímali francouzští cestovatelé a historici především v oblasti otázek náboženství a duchovního života. Dále si všímá, jak se v průběhu obou století proměňovaly názory Francouzů na české země v závislosti na měnící se době. Zaznamenává, co bylo středem jejich pozornosti a jaké faktory mohly jejich stanoviska ovlivňovat. Práce vychází zejména z pramenné literatury, tj. francouzských cestopisů a historických děl.

Abstract

The thesis deals with the literary reflection of the French and their relationship to Bohemia during the 17th and 18th centuries. It examines the attitude of French travelers and historians to Bohemia and the Czech nation, especially in matters of religion and spiritual life. It also mentions how, according to the changing times, French opinions on Bohemia developed during the two respective centuries. The thesis records what they focused their attention on and which factors might have influenced their opinions. The thesis is mainly based on the literary sources, i.e. French travel books and historical works.

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu práce Mgr. Tomáši Havelkovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, precizní přístup, cenné rady a poznámky. Děkuji také Bohu, rodině a všem blízkým, kteří mi byli oporou.

Obsah

Úvod.....	1
Francouzské reflexe	3
Cestování a cestovní zprávy	3
Díla historiků	4
České země a Francie v 17. a 18. století.....	4
Návštěvník českých zemí před rokem 1620	8
Češi, kacíři v očích Francouzů.....	12
Kritický přístup bez hodnocení.....	15
Francouzi zmiňující pouze katolíky.....	17
Česká rekatolizace očima Francouzů.....	20
Osvícení Francouzi v barokních Čechách	22
Jan Nepomucký.....	24
Jezuité	27
Židé	29
Medailonky autorů	32
Pierre Bergeron	32
Claude Malingre	33
Balthazar de Monconys	33
Charles Patin	34
Casimir Freschot	34
Jacques Lenfant.....	35
Claude Jordan de Colombier.....	35
Eléazar de Mauvillon	36
Pierre-Jacques-Onésyme Bergeret de Grancourt	36
François-Apolline de Guibert	37
Abbé André.....	37

Závěr	39
Seznam zkratek	44
Prameny	45
Sekundární literatura	47
Resumé.....	51
Resume.....	52
Klíčová slova	53

Úvod

Tato práce se zabývá literární reflexí Francouzů a jejich vztahem k českým zemím v průběhu 17. a 18. století. Jedná se především o cestovatele a historiky, kteří o Čechách psali ve svých cestopisech nebo dílech historických. Z důvodu velké šířky tématu jsem se rozhodla zúžit svoje pozorování na pasáže, ve kterých se autoři vyjadřují k náboženské situaci a duchovnímu životu Čechů.

Téma jsem si zvolila na základě svého oborového zaměření, kterým je český a francouzský jazyk. Hlavním důvodem pak byl můj zájem o česko-francouzské vztahy a literaturu, která je mnohdy zrcadlí. Těší mě, že při studiu francouzské literatury mohu uplatnit svoji znalost francouzštiny.

Zpracování opírám především o pramennou literaturu, tzn. o francouzské cestopisy a díla pojednávající o české historii. S tím souvisí také volba autorů, kterou omezovala především dostupnost jejich děl. Z toho důvodu jsem vybrala jedenáct Francouzů, jejichž díla pokrývají 17. i 18. století.

Problematika reflexe Francouzů o Čechách v 17. a 18. století není v české literatuře komplexně zpracována. Česko-francouzskými kulturními vztahy se v minulosti zabýval např. Prokop Miroslav Haškovec¹ (1876-1935), Karel Stloukal² (1887-1957), Zdeněk Kalista (1900-1982) a Josef Polišínský³ (1915-2001). V současnosti jsou v této oblasti specialisty Eliška Fučíková, Jaroslava Kašparová, Martina Ondo Grečenková a Milena Lenderová. E. Fučíková je autorkou knihy *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*, ze které jsem čerpala informace o francouzském cestovateli Pierru Bergeronovi. J. Kašparová se specializuje na dějiny kulturních vztahů románských a českých zemí v 16. a 17. století. Její kniha *České země a jejich obyvatelé očima románského světa 16.–17. století* pro mě byla přínosná především pro získávání informací o Francouzích, kteří psali o Čechách v 17. století. M. O. Grečenková a M. Lenderová jsou autorky mnoha odborných pojednání na toto téma. Inspirativní pro mě byly zejména články M. Lenderové.

¹ HAŠKOVEC, P. M.: *Čechům o Francouzích*, v Pacově: Přemysl Plaček, 1919; týž: *Češi a Francie*, [S.l.: s.n., 1919]; týž: *Francouzské kapitoly*, v Praze: Kvasnička a Hampl, 1930; týž: *Žižka v literatuře francouzské*, Praha: nákl. vl., 1924.

² STLOUKAL, K.: *Z diplomatických styků mezi Francií a Čechami před Bílou horou, ČČH 32*, 1926.

³ POLIŠENSKÝ, J.: *Tisíciletá Praha očima cizinců*. Praha: Academia, 1999.

Cílem mojí bakalářské práce je zjistit, jak pohlíželi Francouzi na české země z hlediska náboženské situace a duchovního života. Jaké bylo jejich mínění o národě Čechů, jak se v průběhu 17. a 18. století proměňovalo a čím mohlo být ovlivněno.

Francouzské reflexe

Podoba reflexí Francouzů o Čechách je velmi různorodá. Jedná se o díla cestovatelů, historiků a geografů. Od 16. století se Evropou šířily také jednorázové zpravodajské a reportážní letáky, které podávaly informace o významných událostech na dvorech panovníků, líčily války, přírodní katastrofy nebo činy kriminálního charakteru.⁴ Letákové zpravodajství a díla geografů ponechávám stranou, primárně se v nich totiž nevyskytují informace o náboženství nebo duchovním životě jednotlivých národů. Ve své práci se opírám pouze o díla francouzských cestovatelů a historiků, kteří v 17. a 18. století věnovali svou pozornost českým zemím, v nich lze často nalézt zmínku o české zbožnosti a náboženství.

Cestování a cestovní zprávy

V 17. a 18. století představovalo cestování již běžnou součástí života lidí, kteří tak nabývali mnohých zkušeností a poznání. Do cizích zemí většinou nepřicházeli bez nějakých vlastních informací.⁵ Jejich přestavy o Čechách mohly být ovlivněny četbou literatury, nebo jim mohly být zprostředkovány jejich předchůdci. Mohli mít různé předsudky: mnozí Francouzi měli např. Čechy spojené s pověstí rebelantů. Na druhou stranu to možná podněcovalo jejich touhu poznat tento „kacířský“ kraj. Návštěva Čech francouzskými cestovateli mohla mít ovšem i zcela jiné důvody, které se v průběhu staletí proměňovaly. Mohlo se jednat o návštěvy diplomatické či osobní, přání vidět bojiště některých válek, nebo chtěli cestovatelé poznat jedno „z nejkrásnějších měst Německa“. Tak mnozí Francouzi označovali Prahu, protože prostor střední Evropy vnímali jako málo strukturovaný celek.⁶

Nutno ovšem podotknout, že až na výjimky Čechy obvykle nebyly cílovou destinací Francouzů.⁷ Přes naše území obvykle pouze projížděli a nejčastěji se jen na několik dní zastavili v Praze, ta u nich budila největší zájem.

Cestovatelé, kteří se tehdy vydali na cestu, považovali svůj počín za významnou událost, a proto si většinou poctivě zapisovali své zážitky a pečlivě zaznamenávali informace o navštívených zemích. Posléze se totiž chtěli podělit o své dojmy. Někdo si svoje příhody zapisoval již v průběhu cesty, jiní pojednávali o své výpravě až

⁴ VERNER, P.: *Historie mediální komunikace*, s. 10.

⁵ PÁNEK, J.: *Cestování jako modernizační činitel středověké a raně novověké společnosti*, s. 9-22.

⁶ LENDEROVÁ, M.: *Peřina nahoře i vespod*, s. 110.

⁷ KAŠPAROVÁ, J.: *České země a jejich obyvatelé očima románského světa*, s. 8.

dodatečně. Vznikaly tak cestovní zprávy. Z hlediska formy se jednalo o rukopisné záznamy, osobní korespondenci nebo fiktivní dopisy. Významná byla také svědectví, která byla psána již s úmyslem, že budou publikována, a posléze vyšla tiskem. U takových cestopisů proto lze předpokládat, že mohly být na úkor pravdivosti literárně upravované a stylizované, aby byly pro čtenáře zajímavější.

Díla historiků

Charakteristiku českých zemí a jejich obyvatel je možno najít také v knihách francouzských historiků. Mnozí z nich byli ovlivněni spisy svých předchůdců, zejména dílem *Historie česká (Historia Bohemica)* italského humanisty Enea Silvia Piccolominiho (1405–1464). Kniha byla napsána latinsky a zpřístupnila od 15. století dějiny českých zemí evropskému vzdělanému světu. Přestože autor pojednal o českých dějinách od mytologických počátků, jeho hlavním tématem byla doba husitská.⁸ Silvio byl odpůrcem husitů, to mohlo ovlivnit názory francouzských historiků v 17. a 18. století, kteří se snažili orientovat v náboženské situaci Evropy a hledali kořeny protestantství. Jejich zájem budil Jan Hus a husitské války, takovým autorem byl např. Jacques Lenfant. Jiní historici jako Claude Malingre nebo Eléazar de Mauvillon se zajímali spíše o svoji současnost, popisovali války probíhající za jejich života a líčili jednotlivé bitvy.

Nicméně ať už se věnovali husitské minulosti nebo se zaměřovali na soudobé dějiny, vždy se v jejich dílech odrážel jistý postoj k českým zemím. V mnohých historických spisech se navíc přímo nachází popis Čech, protože se autoři snažili svým čtenářům přiblížit zemi, o jejíž historii psali.

České země a Francie v 17. a 18. století

Pro snazší orientaci v dalších kapitolách uvádím stručný přehled historie Francie a českých zemí během 17. a 18. století s důrazem na události, které byly pro obě země společné a týkaly se jich obou. Do tohoto historického kontextu zasazují francouzské cestovatele i historiky a jejich díla. Účelem je vyjasnit, za jaké situace tehdy Francouzi opouštěli své domovy, do jakého prostředí v Čechách přijížděli a co se odehrávalo, když vznikala jejich díla.

⁸ PICCOLOMINI, E. S.: *Historia bohemica/Historie česká*: Martínková, D., Hadravová, A., Matl, J., KLP, Praha 1998.

17. a 18. století bylo dobou vyvrcholení absolutismu v Evropě. Mezi jednotlivými zeměmi docházelo k řadě nejrůznějších střetů. Tyto zápasy byly ve své podstatě snahou o udržení mocenské rovnováhy v Evropě, zároveň se však jednalo o vzájemné soupeření na poli obchodním a zároveň boj o kolonie.⁹ V Čechách i ve Francii si lze všimnout v mnoha ohledech podobného historického, respektive náboženského vývoje. V obou zemích panovalo napětí mezi katolíky a protestanty, a to ovlivňovalo politické události a zasahovalo do života lidí.

Od dob husitských válek byli v Čechách v převaze utrakvisté. Na přelomu 16. a 17. století tvořili v Čechách nekatolíci 90 % všech obyvatel, zastánci katolické víry byli naproti tomu ve značné menšině.¹⁰ V roce 1526 však nastoupil na český trůn Ferdinand I. Habsburský, který se rozhodl upevnit katolicismus. V tomto záměru pokračovali i jeho nástupci. Čechy se měly přerodit v katolickou zemi, což se neobešlo bez konfliktů a komplikací. Od roku 1627 bylo povoleno pouze římsko-katolické náboženství, jakékoli jiné vyznání bylo považováno za zločin proti státu. Toto nařízení vydal Ferdinand II. v Obnoveném zřízení zemském, platilo pro všechny stavy a lidi bez rozdílu. Někteří zvolili raději odchod ze země, ovšem možnost opustit Čechy měly pouze svobodné stavy, tzn. šlechta a měšťané královských měst. Měšťané poddanských měst mohli odejít pouze v případě, že se vykoupili u své vrchnosti z poddanství. Nikdo jiný opustit zemi legálně nemohl a musel přijmout katolické náboženství.¹¹ Tyto složité náboženské poměry v českých zemích zaujaly francouzského cestovatele Pierra Bergerona, který navštívil Prahu na počátku 17. století v roce 1600 a 1603. Během obou výprav si Bergeron poctivě zapisoval své zážitky, které sice nikdy nevyšly tiskem, ale zachovaly se v rukopise.

Podobně jako v Čechách, také ve Francii vedle sebe žili katolíci a nekatolíci. V této části Evropy byli nekatolíci ovlivněni učením Jana Kalvína a nazývali se podle Huguese Besana hugenoti. Ostatní obyvatelstvo se hlásilo ke katolické víře. To platilo také pro francouzské krále, kteří byli věrnými katolíky, často ovšem pouze z politických důvodů. Na základě ediktu nantského panovala ve Francii do roku 1685 náboženská svoboda. Ludvík XIV. však edikt nantský zrušil a protestanské náboženství se stalo ilegálním.¹² Přestože zákaz jiného než katolického vyznání nastal ve Francii o půl století později než v Čechách, tendence francouzských králů se začala podobat snaze

⁹ DUROSELLE, J.-B.: *Evropa a Evropané*, s. 217-243.

¹⁰ MIŠOVIČ, J.: *Víra v dějinách zemí koruny české*, s. 42.

¹¹ FIALA, J.: *Hrozná doba protireformace*, s. 78-79.

¹² KUDRNA, J. et al.: *Dějiny Francie*, s. 198.

habsburských panovníků. Stejně jako z Čech odešli mnozí protestantští intelektuálové, také Francii opustilo kvůli náboženské nesvobodě mnoho schopných lidí.

V letech 1618 až 1648 proběhla na evropském kontinentě třicetiletá válka. Vyvolalo ji hned několik příčin. Kromě celkového sporu mezi katolíky a protestanty byl jedním z důvodů dlouhodobý konflikt mezi Francií a Habsburky.¹³

Klíčovým momentem našich dějin bylo české stavovské povstání a bitva na Bílé hoře v roce 1620. Tyto události upoutaly pozornost francouzského historika Clauda Malingra natolik, že o nich napsal historické pojednání s názvem *Histoire générale de la rébellion de Bohême (Všeobecná historie českého povstání)*. Nekatolické stavovské vojsko utrpělo těžkou porážku císařských oddílů, po ní nastoupila v českých zemích silná rekatolizace a jediným povoleným náboženstvím se stalo katolictví. V kontextu se vzbouřením českých stavů proti Habsburkům vymysleli Francouzi slovo „praguerie“, které vyjadřovalo vzpuru v Praze. Čechům toto označení může připadat kuriózní, protože francouzština tak následně začala označovat jakoukoli rebelii.¹⁴

Po skončení třicetileté války v roce 1648 a uzavření vestfálského míru se Evropa ještě dlouhou dobu z tohoto konfliktu vzpamatovávala, válka měla na svědomí úbytek obyvatelstva a zničené hospodářství. Centrum celé dynastické habsburské moci se tehdy přesunulo z Madridu do Vídně. Rakouští Habsburkové se soustředili na boj s Osmanskou říší a na upevnění své pozice ve střední Evropě. Na rozdíl od nich Francie o svůj vliv v Evropě bojovat nemusela, zaujímala značné velmocenské postavení. Za vlády Ludvíka XIV. došlo k dovršení absolutismu, který se, jak již bylo zmíněno, silně opíral o katolickou církev.

Ve druhé polovině 17. století navštěvovali Francouzi České země poměrně hojně, do Čech se tehdy vydal Balthazar de Monconys, Charles Patin a Claude Jordan zvaný Colombier. Každý z nich o své cestě zanechal nějakou písemnou památku. Balthazar de Monconys je autorem díla *Journal des voyages (Deník z cest)*, Charles Patin zahrnul své cestovatelské zážitky do *Relations historiques et curieuses de voyages en Allemagne, Angleterre, Hollande, Bohême, Suisse etc. (Historická a zajímavá vyprávění z cest po Německu, Anglii, Holandsku, Čechách, Švýcarsku atd.)* a Claude Jordan pojednal o své cestě v díle *Voyages historiques de l'Europe (Historické cesty Evropou)*.

¹³ DUROSELLE, J.-B.: *Evropa a Evropané*, s. 217-243

¹⁴ KAŠPAROVÁ, J.: *České země a jejich obyvatelé očima románského světa 16.-17. století*, s. 33-37.

Spor mezi Habsburky a Francií ovšem třicetiletou válkou neskončil. Přestože panovníci Rakouska a Francie spolu oficiálně uzavřeli mír, hned roku 1649 začal císař Ferdinand III. podporovat Španělsko, které vedlo s Francií boje v severní Itálii.¹⁵ V letech 1701 až 1714 došlo k vyvrcholení tohoto velmocenského soupeření bojem o tzv. dědictví španělské. Důvodem byl prázdný španělský trůn, na který pomýšlely obě mocnosti. Konflikt dopadl lépe pro Francii a Habsburkové definitivně přišli o svůj vliv na Pyrenejském poloostrově.

Začátek 18. století znamenal pro západní Evropu jisté obrození, neboť byla ovlivněna myšlenkovým proudem osvícenství. Důraz byl kladen na rozum a poznání v nejrůznějších oblastech lidské společnosti. Právě proto se také Francouzi vydávali na cesty za poznáním po celé Evropě. Oproti Francii Habsburkové v této době teprve dovršovali absolutistický stát. V roce 1704 Čechy navštívil francouzský cestovatel Casimir Freschot, jeho dojmy z této výpravy jsou otištěny v díle *Remarques Historiques Et Critiques, Faites dans un Voyage d'Italie en Hollande dans l'Année 1704 (Historické a kritické postřehy získané při cestě z Itálie do Nizozemí roku 1704)*. O deset let později vyšly knihy francouzského historika Jacqua Lenfanta *Histoire du concile de Constance (Dějiny kostnického koncilu)* a *Histoire de la guerre des Hussites et du concile de Basle (Dějiny husitských válek a basilejského koncilu)*. Již názvy děl napovídají, že Lenfant své poznání soustředil na kořeny husitství.

V letech 1740 až 1745 probíhaly ve střední Evropě války o rakouské dědictví, v nichž proti sobě stály Prusko a Habsburkové. Pruským spojencem se stala Francie, a tak mnozí Francouzi bojovali na našem území. Jednalo se zejména o roky 1741 a 1742, kdy francouzská armáda obsadila Horní Rakousko a Čechy.¹⁶ Válek o rakouské dědictví věnoval své dílo *Histoire de la dernière guerre de Bohême (Dějiny poslední české války)* francouzský historik Eléazar de Mauvillon. Konflikt sice skončil porážkou Habsburků, kteří ztratili některá území, zejména Slezsko, pozitivní však bylo, že všechny mocnosti uznaly právo nástupnictví Marie Terezie po přeslici.

Oproti Francii přišlo tedy osvícenství do českých zemí později, až ve druhé polovině 18. století. Osvícenstvím byla ovlivněna vláda zejména Josefa II., používá se pro ní termín osvícenský absolutismus. Tato doba panování byla vyhlídkou na zlepšení ekonomiky a vzdělanosti obyvatelstva.

¹⁵ MAREŠ, F.: Hrabě Kašpar Zdeněk Kaplíř, svobodný pán ze Sulevic, *ČČM LVII*, 1883, s. 7-8.

¹⁶ LENDEROVÁ, M.: Z Francie do srdce Evropy, *ČČH 99*, 2001 s. 262-263.

Od 50. let 18. století došlo k urovnání vztahů mezi Habsburky a Francií. V sedmileté válce, která proběhla na evropském kontinentě v letech 1756 až 1763, bojovaly tyto mocnosti po dlouhé době nepřátelství na jedné straně. Válečný střet probíhal mimo jiné i na našem území, což vzbudilo zájem u francouzských cestovatelů François-Apolliniho de Guiberta, Pierra-Jacqua-Onésyma Bergereta de Grancourt a malíře Jeana-Honoré Fragonarda, kteří se do Čech vydali především proto, aby si prohlédli místa bojů této války. Na základě Guibertových rukopisů vzniklo dílo *Journal d'un voyage en Allemagne, fait en 1773 (Deník z cesty do Německa uskutečněné v roce 1773)*. Bergeretův rukopis se zase stal předlohou pro knihu *Bergeret et Fragonard : journal inédit d'un voyage en Italie, 1773-1774 (Bergeret a Fragonard: doposud nevydaný deník cesty do Itálie v letech 1773-1774)*.

Roku 1770 došlo ke sňatku budoucího francouzského krále Ludvíka XVI. s nejmladší dcerou Marie Terezie Marií Antoinettou. Tím byl definitivně zpečetěn mír mezi Habsburky a Francií.

Konec 18. století představoval pro české země uvolnění poměrů, naproti tomu ve Francii bylo toto období bouřlivé. V roce 1781 bylo v Čechách zrušeno nevolnictví, poddaní tedy byli zbaveni absolutní závislosti na vrchnosti, nepotřebovali například povolení k uzavírání manželsví, obchodu nebo ke studiu. Téhož roku byl vydán Toleranční patent, který vedle katolictví povoloval i vyznání helvétské a augsburské, tj. kalvínské a lutherské. Francie na tom byla hůře, došlo k finanční krizi královského dvora, lidé byli nespokojení, vadilo jim nesvobodné podnikání, cenzura tisku i netolerance vůči hugenotům. Pomalu se schylovalo k revoluci. Jedním z posledních francouzských autorů předrevoluční doby, věnující se české historii, byl Abbé André, jeho dílo nese název *Histoire générale et particulière de Bohême (Historie všeobecná, zvláště česká)*.

Návštěvník českých zemí před rokem 1620

Pierre Bergeron, který Prahu navštívil ještě před konfliktem třicetileté války, se nacházel ve zcela odlišné situaci, než autoři přicházející do Čech nebo pojednávající o nich později. Bergeron se dostal do Čech, kde bylo obyvatelstvo rozděleno na evangelickou většinu a privilegovanou katolickou menšinu. Tato skutečnost autora zaujala natolik, že se o složité náboženské situaci dost podrobně pojednal. První zmínka pochází z roku 1600, cestopis má název *Le discours de ce qui s'est passé au voyage*

*d'Allemaigne et d'Italye*¹⁷ (*Pojednání o tom, co se stalo na cestě po Německu a Itálii*), druhý z roku 1603 název nenese. Obě cestovní zprávy jsou rukopisné a jsou uloženy v *Bibliothèque Nationale* v Paříži.¹⁸ Je snadné z nich poznat, že autor byl katolíkem. Velice zajímavé je tedy pozorovat, jak v té době na Bergerona působily většinově nekatolické české země.

V roce 1600 přijel Bergeron do Prahy jako účastník dvanáctičlenného poselstva francouzského krále Jindřicha IV. k císaři Rudolfovi II., výprava měla oficiální charakter, cestovatel měl možnost poznat politiku i společenskou atmosféru rudolfinského dvora. Během svého měsíčního pobytu v Praze navštívil mnoho domácností i salónů šlechty a zúčastnil se nejrůznějších hostin a slavností, které byly uspořádány na počest výpravy.¹⁹ Bergeron se příliš nezajímal o pražské památky, byl spíše pozorovatelem společenského dění pražské aristokracie a běžného života Čechů.

Ještě než dorazil do Prahy, všímal si náboženských poměrů v Čechách v místech, kudy výprava projížděla. Ve svém spisu označil Kladruby, Plzeň a Rokycany jako města katolická, oproti tomu Beroun jako město husitské. Podobně také cestou zpět hodnotil města, která minul, zmínil Stod a Horšovský Týn, u kterých poznamenal, že se jedná o města katolická.

Bergeron byl velice vnímavým pozorovatelem se smyslem pro detail. Po cestě se zastavoval na různých místech, kde navštěvoval kostely a registroval náboženské rituály. Neshledával přitom ovšem velké rozdíly mezi katolíky a husity. Když potom dorazil do Prahy, neposuzoval ji z hlediska náboženského vyznání tak jednoznačně, jako tomu bylo u předchozích měst, kterými projížděl. Praha totiž nebyla výhradně katolická nebo husitská. Tuto skutečnost vysvětluje autor ve svém cestopise takto: „[...] ve městě se veřejně vyznávají jen dvě náboženství, totiž katolické a husitské. To druhé se císař snaží postupně potlačovat; započal dokonce se stavbou kapucínského kostela. Husité sídlí ve více než dvou třetinách města a jejich mešní obřady jsou téměř stejné jako naše. Na svátek Božího těla dokonce konají městem procesí a nosí ulicemi hostii. Jezuité a všichni ostatní naši víry soudí, že jim nemá být bráněno tuto hostii uctívat, neboť podle všeho, co je známo, je dotýkána rukama skutečného kněze, který nebyl vysvěcen přívrženci husitského náboženství. Husitští kněží se ovšem mohou bez překážky ženit; svátost podávají pod obojí způsobou, což činí také katoličtí kněží podle buly,

¹⁷ BnF, MS 5562.

¹⁸ FUČÍKOVÁ, E.: *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*, s. 40.

¹⁹ Tamtéž.

*kerou papež vydal Čechům, aby si zajistil jejich poslušnost. Husité nemají jiná vyobrazení svatých než deskové malby v kostelích; drží hlavní chrám města a také všechny ostatní kostely, zatímco katolíci mohou udílet svátosti jen v kláštorech.*²⁰ Bergeron zcela správně zaznamenal, že husitství bylo v Praze v době jeho návštěvy v převaze. Všiml si ale také, že císař usiloval o zmírnění jeho vlivu. Již na začátku 17. století pozoroval Francouz v českých zemích snahu Habsburků o posílení vlivu katolictví. Bergerona dále zaujaly odlišnosti mezi katolickým a husitským náboženstvím, ze kterých pro něj byla nejzřetelnější možnost sňatku husitských kněží a rozdíl ve výzdobě kostelů. Mimo toho si ale spíše všiml mnoha charakteristik oběma náboženstvím společných. Bergeron byl precizním pozorovatelem, zaznamenal i takový detail, že husité nebyli vysvěcováni na kněze příslušníky svého náboženství, to by znamenalo, že přijímali svátost kněžství od katolických biskupů.²¹ Tím mohl být Francouz utvrzen ve svém přesvědčení, že katolické a husitské vyznání si jsou dost blízká.

Během svého pobytu v Praze navštívil Bergeron mnoho kostelů a bohoslužeb. Popsal návštěvu augustiniánského kostela, předpokládáme tedy, že se jednalo o kostel sv. Tomáše na Malé Straně. Účastnil se také obřadu u minoritů v kostele sv. Jakuba na Starém Městě. Dále navštívil chrám na Hradě. Bergeron se účastnil i husitských bohoslužeb a ve svém cestopise neustále upozorňoval na blízkost obou konfesí. Popsal například, že husité uctívají svaté v předvečer svátku, že konají zpověď, modlí se za mrtvé a věří v očištec. Na druhou stranu vylíčil, že katolíci přijímají pod obojí. Rysy příznačné pro katolické vyznání tedy připisoval husitům a naopak. Tím naznačil, že obě náboženství se mu jevila velice podobně a jejich rozdílnost byla záležitostí čistě formální.

Druhá Bergeronova cestovní zpráva pocházející z roku 1603 se svým obsahem značně liší od zprávy předchozí. Francouz se tentokrát vrátil do Prahy soukromě. Motivace této druhé cesty není objasněna, je možné, že se Bergeron zajel podívat na známá místa pouze z nostalgie. Jeho pobyt v Praze byl o dost kratší než předešlý, trval

²⁰ FUČÍKOVÁ, E.: *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*, s. 44-45.

²¹ Ve druhé polovině 16. století opravdu došlo k vysvěcení 12 utrakvistů arcebiskupem Antonínem Brusem z Mohelnice, který tak chtěl připoutat utrakvistické kněze blíže ke katolické církvi. Možnost světit kališníky vyvozoval z dovoleného přijímání pod obojí katolických laiků. Proti tomuto svěcení však protestoval nuncius a jezuité, kteří upozorňovali na zákaz papeže. Přestože byl Brus napomenut Římem, vysvětil utrakvistické kněze i podruhé, opět chtěl totiž zabránit příchodu nesvěcených protestantských duchovních do katolických farností. Brusovi nástupci v tom ovšem nepokračovali a v době Bergeronových návštěv Prahy již katoličtí biskupové utrakvistické kněze nesvětili. (Viz ZLÁMAL, B.: *Příručka českých církevních dějin 6, Doba rekatolizace*, s. 12.)

pouhý týden, což by odpovídalo návštěvě bez zvláštního úkolu. Tentokrát se již neúčastnil hostin a slavností pražské šlechty, z minulé návštěvy se k němu bývalí známí příliš nehlásili. V nové cestovní zprávě Bergeron již nevěnoval pozornost společenskému životu pražského dvora, nevykládal své cestovatelské zážitky, jeho druhý spis se blíží učenému pojednání, ve kterém se soustředil spíše na popisy zeměpisné a historické.²²

Bergeron nevyjmenoval tak přesně jako v minulé zprávě, jakými městy projel, než dojel do Prahy, pouze obecně zmínil: „*V Čechách je ostatně mnoho krásných měst, snad kolem šedesáti, a s výjimkou deseti či dvanácti, jež jsou katolická, patří všechna husitům či luteránům.*“²³ I přesto měl opět tendenci zařazovat a hodnotit města podle vyznání jejich obyvatel. Po příjezdu do Prahy začal s popisem její geografie, postupně přešel k pojednání o některých památkách a v souvislosti s nimi vyložil střípky z české historie či současného stav císařského dvora. I zde se dostal ke dvěma vyznáním, se kterými se lze v Praze setkat. Z jeho popisu však není zřejmé, které kostely tentokrát osobně navštívil nebo jakých bohoslužeb se účastnil. Popsal katedrálu na Pražském hradě, zmínil Betlémskou kapli, podotkl, že Týnský chrám na Starém Městě je husitský, avšak vyzdobený jako kostely katolické. Dále jmenoval Zbraslavský klášter a opatství Emauzy. V této souvislosti neopomenul dodat, že opatství Emauzy dostalo povolení od papeže, aby podávalo svátost oltářní pod obojí způsobou.

Obě Bergeronovy reflexe mažou rozdíly mezi katolíky a nekatolíky. V převaze byli utrakvisté, Bergeronem označováni jako husité. Utrakvisté a katolíci v Čechách vedle sebe existovali na základě basilejských kompaktát z roku 1436 a kutnohorského míru z roku 1485.²⁴ V roce 1562 pak císař Ferdinand I. prosadil na tridentském koncilu uznání přijímání pod obojí i pro české katolické laiky, usiloval tím o větší jednotu mezi utrakvisty a katolíky. Chtěl tak zabránit šíření protestantských konfesí.²⁵ Bergeron tedy zcela správně vyzoroval, že v některých katolických kostelích se přijímalo pod obojí.²⁶ Na začátku 17. století byly české země nábožensky nejednotné, ale očím francouzského cestovatele se jevily z hlediska náboženských obřadů, tradic a zvyků poměrně celistvě.

²² FUČÍKOVÁ, E.: *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*, s. 75-77.

²³ Tamtéž s. 78.

²⁴ MIKULEC, J. a kol.: *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, s. 53.

²⁵ KŮRKA, P.: *Od tolerance k netoleranci*, s. 261.

²⁶ Katolíci mohli přijímat pod obojí v případě, že o to požádali a složili vyznání víry. Někteří kněží byli přijímání pod obojí nakloněni a chápali ho jako příležitost ke svornosti obou stran. Jiní katoličtí duchovní však toto nařízení přijímali s rozpaky nebo s nevolí.

Obecně lze konstatovat, že mezi kněžími, ať už katolickými nebo protestantskými, byla velká názorová pestrost. Vypovídá o tom tehdejší přísloví: „*Kolik mlynářů, tolik měr, kolik farářů, tolik věr.*“²⁷ Kněží často přizpůsobovali obřady různým potřebám, někdy je zkracovali, jindy naopak něco přidávali. „*Mnohý byl do pozdvihování katolíkem, po pozdvihování lutheránem.*“²⁸ Nemůže být tedy příliš překvapivé, že francouzský cestovatel hleděl na začátku 17. století na katolictví a husitství jako na vyznání hodně podobná.

Přestože byl Bergeron katolík, k husitům neměl žádné výhrady. Spřízněnost českých katolíků a protestantů mu nijak nevadila. Úsměvné je nakonec i jeho konstatování, že v husitském kostele viděl mnoho krásných paní, prý více než u katolíků.

Češi, kacíři v očích Francouzů

Bergeron byl vůči českým protestantům tolerantní, naproti tomu někteří Francouzi považovali Čechy za národ rebelantů. Jak jsem již zmínila, tento postoj mohl být ovlivněn záporným pohledem na husity vyjádřeným v díle italského autora Enea Silvia Piccolominiho. Mohl v tom hrát roli také fakt, že české země byly jedním z prvních míst snažících se o reformaci církve. Navíc začátek i konec náboženského sporu třicetileté války mělo mnoho cizinců spojeno s „kacířskou“ Prahou, která u nich právě proto mohla vzbuzovat cestovatelský zájem. Také francouzští historici 17. a 18. století se zajímali o české dějiny, vraceli se k husitským válkám a kladli důraz na husitství, ve kterém hledali kořeny a vysvětlení dobové situace.²⁹ Takoví autoři byli většinou katolicky zaujatí a stavěli se proti českému nekatolictví.

Celkem záhy po bitvě na Bílé hoře vyšel v Paříži v roce 1623 historický spis *Histoire générale de la rébellion de Bohême (Všeobecná historie českého povstání)* autora Clauda Malingra. Pojednával v něm o událostech v českých zemích v letech 1617–1623. Již název díla napovídá, že historik pohlížel na obyvatele českých zemí jako na rebelanty. Slovo „*rébellion*“ lze přeložit jako povstání, vzpouru či rebelii a je z něho cítit autorova zaujatost. Přestože popisované události proběhly ve velmi krátkém čase před napsáním samotného díla, vyplývá z něj, že Malingre byl dobře informován o

²⁷ ZLÁMAL, B.: *Příručka českých církevních dějin 6, Doba rekatolizace*, s. 5.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ LENDEROVÁ, M.: *Z Francie do srdce Evropy, ČČH 99*, 2001, s. 259.

tom, jak konflikt proběhl. V předmluvě uvedl, že vychází ze skutečných pamětí účastníků bojů. Jeho záměrem bylo zprostředkovat široké veřejnosti poučení o vzpouře, která v Čechách proběhla. Pomocí tohoto spisu chtěl zabránit dalším podobným nepokojům. Přál si čtenářům ukázat, že když lid nebude poslušný vladaři, přijde do záhuby. Malingre stál jednoznačně na straně císaře, habsburského panovníka, Češi se mu jevíli jako národ vzpurných protestantů, kteří si nevážili mírumilovného, silného katolického vládce.

Na začátku svého spisu Malingre objasnil náboženskou situaci, vše vysvětlil s přihlédnutím k historii. Zmínil, že od dávných dob jsou v Čechách tolerována dvě vyznání, katolické a husitské. Hlavní rozdíl spatřoval v přijímání, v případě katolíků „sub una“, kdy ve svátosti přijímají pouze chléb, a v případě husitů „sub utraque“, tedy pod obojí. Protestanty autor hrubě zatracoval. „[...] *aussi la Bohême elle a enfenté de pareils gens, qui laissez du repos de leur patrie et de l’union protestée et reiterée tant de fois entre ces corps de religions, ont, sous le masque d’opression jetté les premieres étincelles de ce grand feu de revolte et sediton qu’il a fallu eteindre par le sang de plus d’un million d’hommes.*“³⁰ (Také v Čechách se zrodili takoví lidé, které nudil klid jejich země a spojenectví mezi náboženskými skupinami, které bylo už tolikrát vyžádáno a obnoveno. Tito lidé, pod záminkou útlaku, vrhli první jiskry tohoto velkého ohně vzpour a pobouření, které bylo nutné uhasit krví více než milionu lidí.) Malingre neskrytě vyjádřil své rozhořčení. V souvislosti s husity mnohokrát použil slovo hereze. Protestanství pro něj bylo činem nepromyšleným a bezdůvodným, někdy možná také čistou zlomyslností lidí.

V tomto díle jsou Češi stavěni do protikladu s císařem Ferdinandem II. Na Čechy Malingre pohlížel jako na zrádný, škodolibý národ, který bojoval proti autoritě. Naproti tomu Ferdinand II. pro něj představoval čestného svrchovaného vladaře pevně zakotveného v katolické víře a usilujícího o mír.

Přestože jiný historický spis, Abbé Andrého *Histoire générale et particulière de Bohême (Histoire všeobecná, zvláště česká)*, byl vydán až v roce 1784, zhruba o sto padesát let později než pojednání Malingrovo, můžeme v něm spatřit určitou podobnost. Andrého kniha sice nepojednává pouze o stavovském povstání, ale o historii českých zemí od samého počátku, přesto je autorův postoj k českému národu a k husitství blízký postoji Clauda Malingra. Pro oba historiky představovalo české protestanství vyvedení

³⁰ MALINGRE, C.: *Histoire générale de la rebellion de Bohême*, s. 12-13.

z míru a klidu, který zde panoval před jeho nastoupením. Autoři se shodují také v účelu psaní svých děl, stejně jako Malingre, i André v předmluvě ohlásil, že znalost minulosti má vést lid k tomu, aby se vyhnul chybám svých otců a byl moudřejší. Historie má být školou, která utváří lidské srdce a ducha. Je tedy třeba napravit špatné mravy a nahradit je lepšími. Po obecnějším úvodu André vysvětluje, že česká historie zaujímá mezi ostatními zvláštní postavení tím, že se zde odehrávaly neustále se opakující revoluce, kterými trpělo české království. Češi představovali pro oba Francouze vzpurný národ, který se velmi často bouřil. Ve svém popisu husitství André nešetřil slovy krveprolití, krutost, fanatismus nebo masakr. Podle slov tohoto historika Jan Hus rozsel svým účením mýlky a vytvořil sektu. Luteránství na tom nebylo o moc lépe: „*Les dogmes de Luther vinrent bientôt à l'appui des nouveautés Hussites, renouvelèrent, entierement un incendie qui n'était pas éteint.*“³¹ (*Lutherova dogmata přišla zanedlouho a podpořila novoty v husitství, čímž se zcela obnovil požár, který nebyl uhašen.*) Stejně jako Malingre přirovnával André protestanství k ohni, který představoval ničivou sílu. To mělo možná u čtenářů vzbudit pocit nebezpečí. Za jejím vznikem stáli bouřliví Češi. Podle obou autorů bylo potřeba tento oheň uhasit a tím zajistit bezpečí a klid.

Ačkoli podávali své reflexe v odlišných dobách i situacích, zaujímali tito dva Francouzi k nekatolíkům a k české historii podobný postoj. Stanovisko Clauda Malingra, který své dílo napsal na začátku 17. století, by mohlo být pochopitelnější. Vzniklo v době, kdy byla náboženská situace v Čechách i v celé Evropě neutěšená a plná sporů. Malingre napsal svou knihu na začátku třicetileté války. Římsko-katolické náboženství se u nás stalo jediným povoleným vyznáním, a tak není divu, že se zvětšil odpor katolíkům k protestantům. Spis Abbé Andrého vyšel naopak až na konci 18. století, dokonce již po vydání Tolerančního patentu, který u nás povoloval některá protestanská vyznání. I tak byl počet nekatolíkům, kteří se ke své víře přihlásili, téměř zanedbatelný a tvořil pouze dvě procenta všeho obyvatelstva. Rozrušení katolíkům tím ovšem neustalo a napětí mezi nimi a protestanty neskončilo. V praxi vyvolal Toleranční patent mnohé konflikty, které měly příčinu ve vzájemném nepochopení.³² Touto skutečností mohl být historik ovlivněn. Uvažovat lze také o tom, že André chtěl použít český národ a jeho chování v minulosti jako odstrašující příklad pro Francouze. V 80. letech 18. století, kdy toto dílo vzniklo, narůstalo ve Francii napětí. Královský dvůr se ocitl ve značné finanční krizi a lidé začínali vyjadřovat svoji nespokojenost týkající se nespokojenosti. Bylo to krátce

³¹ ANDRÉ, A.: *Histoire générale et particulière de Bohême*, s. XVI.

³² MIKULEC, J. a kol.: *Církev a společnost raněno novověku v Čechách a na Moravě*, s. 99.

před vypuknutím revoluce. André se tedy svým historickým spisem mohl snažit zachránit situaci a povzbudit Francouze k poslušnosti vůči králi a jeho autoritě, aby posléze nemuseli pykat za své omyly stejně jako tomu bylo s národem bouřlivých Čechů. Nutné je také podotknout, že stejně jako Malingre, i Abbé André nepopisoval Čechy na základě vlastní cestovatelské zkušenosti, nýbrž skrze literaturu svých předchůdců. Historik upozorňoval na kacířství Čechů, aniž by bral v potaz rekatolizaci, kterou české země prošly. Pokud chtěl upozornit na nesprávnost chování bouřlivého českého národa, nebyla pro něj jistě rekatolizace vůbec důležitá.

Claude Malingre a Abbé André jsou dokladem, že někteří Francouzi mohli pohlížet na Čechy jako na kacíře a to v průběhu obou století, sedmnáctého i osmnáctého. Přestože české země procházely v té době rekatolizací, nebylo tak snadné tuto představu vymazat, zvláště proto, že měla hluboké kořeny a žila s existencí literatury z předešlých století. Těmi se mohli nechat oba autoři inspirovat, protože jejich knihy nevznikly z vlastní zkušenosti s českými zeměmi, nýbrž na základě zprostředkovaných informací. Zároveň mohly být Čechy uváděny jako exemplární příklad, ze kterého by si měli vzít ostatní národy ponaučení. V době zvýšeného napětí ve Francii na konci 18. století mohl André zmiňovat „kacířské“ Čechy z obavy před nepokoji ve své vlastní zemi.

Kritický přístup bez hodnocení

Oproti Francouzům, kteří dávali velmi nápadně najevo své emoce vůči naší náboženské situaci, Casimir Freschot a Jacques Lenfant se k ní ve svých dílech vyjadřovali chladně.

Casimir Freschot navštívil české země na začátku 18. století, v roce 1704. Podle vlastního cestopisu působí jako nezaujatý pozorovatel. V předmluvě svého díla *Remarques Historiques Et Critiques, Faites dans un Voyage d'Italie en Hollande dans l'Année 1704 (Historické a kritické postřehy získané při cestě z Itálie do Nizozemí roku 1704)* svým čtenářům sděluje, že spisovatel by měl usilovat o přesnost a pravdivost, za kterou se zároveň sám zaručuje. Stejně tak se má oprostít od všech domněnek a vlastních úsudků. Podle této teorie se Freschot snažil řídit, čemuž odpovídá sám název díla. Poukázat bych v něm chtěla především na slova: „postřehy“ a „kritické“. Cestovatel se snažil postřehnout skutečnost navštívených míst, aniž by se nechal někým nebo něčím ovlivnit. K poznávané realitě se pak snažil přistupovat kriticky, aniž by ji

ale hodnotil. Cestopis je psán formou třinácti fiktivních dopisů. Přestože Čechy v názvu díla zmíněny vůbec nejsou, autor jim věnoval jeden celý dopis. Svě čtenáře poučuje o českých zemích z různých hledisek. Popsal jejich geografii, historii, politickou situaci, ekonomii i jazyk. Věnoval se také českým městům, podrobně zejména Praze a jejím památkám.

Freschot nevynechal ani otázku otázku náboženství. Naprosto klidně svému fiktivnímu příteli napsal: „*Sans s'eloigner entierment de la fois Catholique Romaine, [les Bohémiens] ont fait la guerre pour la Communion sous les deux especes.*“³³ (*Aniž se zcela vzdálili od římsko-katolické víry, vedli Češi válku, aby mohli přijímat pod obojí.*) Cestovatel se nestavěl ani na stranu katolíků, ani na stranu husitů. Tento postoj může být udivující zvláště proto, že Freschot pobýval před svými cestami nějaký čas v klášteře, ale jak uvedl na začátku svého díla, spisovatel se má snažit, aby nehodnotil. Tak jako někteří Francouzi spatřovali v následovnicích husitství kacíře, Freschot tvrdil, že čeští protestanti se vlastně tak úplně nerozešli s katolickou vírou. Popsal, že pro tyto Čechy byl velmi důležitý kalich, dále dodal, že následně byli ovlivněni učením Luthera a dalšími názory. Vše uzavřel nakonec tím, že v současné době je situace uklidněná a český lid veřejně následuje náboženství svých panovníků, to znamená katolické. Vše se navíc děje ze strany Čechů svobodně a nenuceně, a tak v této věci nemusí království používat žádného násilí. Češi tedy představovali pro Freschota poslušný národ, věrně následující svého vladaře a lehce se přizpůsobující změnám.

Tím, že se Freschot ve svém cestopise nestavěl proti katolíkům nebo protestantům, působí jako tolerantní k náboženské situaci v Čechách. Vše popisoval bez negativních předpokladů. Vyhýbal se vypovídat o svých vlastních pocitech a názorech. Otázka náboženství v Čechách se mu zdála být vyřešená a jednoznačná. Tak jako neproblematicky hodnotil touhu českého lidu přijímat pod obojí, podobně jednoduché a bezproblémové mu připadalo, že v Čechách císař povolil pouze jediné náboženství. Možná by se dalo namítat, že Freschot celou záležitost zjednodušil. Nicméně návštěvník Čech v tehdejší době, který se zde zdržel jen několik málo dní, nemohl proniknout do složitosti celé situace. Jeho pojednání vycházelo čistě z vnějších dojmů, které mohl na své cestě získat.

Podobně jako Casimir Freschot, také historik Jacques Lenfant působí jako nezaujatý vypravěč událostí. Ve svých dílech *Histoire du concile de Constance (Dějiny*

³³ FRESCHOT, C.: *Remarques Historiques Et Critiques*, s. 140.

kostnického koncilu) a Histoire de la guerre des Hussites et du concile de Basle (Dějiny husitských válek a basilejského koncilu) se věnoval problematice husitství. Také on v nich vynikal svým kritickým přístupem. Pečlivě seznamoval své čtenáře s husitskými válkami, basilejským a kostnickým koncilem. Lenfant disponoval velkým množstvím informací. V jeho pojednání lze najít plno podrobností týkajících se života Jana Husa, jeho rodiny, vzdělání i působení. Autor Husa sledoval též skrze díla jiných autorů. Přestože Lenfant ve svém díle citoval Enea Silvia Piccolominiho, nenechal se ovlivnit jeho zaujetím proti husitům a jeho kritické odsudky eliminoval. Na rozdíl od Piccolominiho Lenfant Husa neodsuzoval. Napsal o něm například: „Jean Hus était homme d'esprit, éloquent et en grande réputation par la régularité de ses mœurs.“³⁴ (Jan Hus byl kultivovaný muž, výmluvný a měl velkou pověst díky správnosti svého chování.)

Přestože se Lenfant zaměřil na historii českého husitství, nevykreslil Čechy jako národ kacírů a neoznačil Jana Husa heretikem. Čtenářům předložil informace bez vlastního hodnocení a v jeho díle se neodrazily jeho sympatie nebo antipatie.

Pozoruhodná dvojice Francouzů, první původně benediktinský řeholník Casimir Freschot, druhý kazatel reformované církve Jacques Lenfant, zaujímala podobný postoj k náboženské situaci v českých zemích. Autoři se ve svých reflexích zdržovali vlastního hodnocení. Byli tolerantní a nevyjadřovali své sympatie ani k jednomu vyznání. Jejich popisy nejsou prodchnuty emocemi, ať už pozitivními nebo negativními.

Francouzi zmiňující pouze katolíky

Vedle autorů mající Čechy spojené s kacírstvím, existovali i takoví Francouzi, kteří se k problematice českých protestantů vůbec nevyjadřovali a svoji pozornost věnovali pouze českému katolictví.

Učený Francouz Balthazar de Monconys byl průvodcem šlechtice Charlese Honoré d'Alberta, vévody de Chevreuse a de Luynes na jeho cestě po Evropě. Balthazar de Monconys si psal cestovní deník, který vyšel posmrtně s názvem *Journal des voyages (Deník z cest)*. Hned na titulní straně autor uvádí, že jeho cílem není pouhý popis neobvyklých zvířat a rostlin, nýbrž odhalení zvyků a mravů národů ze třech částí světa, to znamená ze třech světadílů, kudy cestoval. V rámci cesty po Německu přijela francouzská výprava v listopadu roku 1663 také do Čech. Mladý vévoda chtěl navázat

³⁴ LENFANT, J.: *Histoire du concile de Constance, par Jacques Lenfant/ 1.*, s. 24.

kontakt s českými šlechtici, zejména s purkrabím Bernardem Ignácem z Martinic. Monconys si zase přál navštívit věhlasného univerzitního profesora a fyzika Jana Marka Marciho. Ať už s menším či větším úspěchem, oba Francouzi své zamýšlené návštěvy vykonali. Čechy však na výpravu nezapůsobily nejlepším dojmem, cestovatelům připadalo, že v zemi panuje bída. Nehezky obrázek o českých zemích vznikl nejspíše také kvůli deštivému podzimnímu počasí, které Francouze po celou dobu pobytu v českých zemích provázelo. Své zážitky si Monconys zapisoval hned v průběhu cestování, a tak mohl citovat mnoho detailů. Popisoval geografii, historii i památky, zejména v Praze. Jeho pozorování bylo velmi aktuální, napsal například, že v Praze jsou ulice široké a plné bahna, což jistě souviselo s výše zmiňovaným deštěm. V cestopise nechybí zmínka o sakrálních stavbách, ale Monconys zcela vynechal problematiku českých protestantů.

Po návštěvě purkrabího z Martinic si Monconys do svého cestovního deníku zapsal: „*Pendant tout le dîner il me fit l'honneur de m'entretenir de toutes les révoltes de Bohême et de mille autres choses d'État et de Politique [...] „³⁵(Po celou dobu večeře mi prokazoval čest a mluvil se mnou o všech vzpourách v Čechách a o mnoha dalších věcech státu a politiky.)* Ke zmiňovaným vzpourám Čechů se dál vůbec nijak nevyjádřil, i když by k tomu byla na tomto místě velmi dobrá příležitost. Jakákoli jeho další reflexe týkající se náboženství v Čechách je vždy spojená výhradně s katolictvím. Kostely a kláštery, jež Monconys navštívil, popisoval se zalíbením a obdivem.

Když dvojice cestovatelů opouštěla Prahu, míjela Bílou horu. V této souvislosti autor zmínil, že se zde odehrála bitva, v níž císař Ferdinand II. porazil Fridricha Falckého, falckraběte zvoleného českým králem. Opět však neměl potřebu rozebírat náboženský podtext tohoto souboje.

Monconys byl poctivým pozorovatelem. Lze jen těžko usuzovat, proč se nevyslovoval k českým protestantům ani k problematice s nimi spojené, přestože o katolících i o Židech ve svém cestopise pojednal. Díky širokému rozhledu a intelektu se dá předpokládat, že problematiku českých protestantů znal. Je zajímavé, že například při návštěvě Holandska, kterou vykonal dva měsíce před cestou do Čech, Monconys rozděloval tamější obyvatele na katolíky a protestanty. Do svého deníku si zapsal, že výprava přespala v domě nějakého protestanta, na jiném místě stojí, že šli vyslechnout katolickou mši. Při popisu českých kostelů však autor nepoužíval označení „katolický“,

³⁵ DE MONCONYS, B.: *Journal des voyages de monsieur de Monconys*, s. 256.

asi to z jeho pohledu nebylo důležité, když se tehdy jiné kostely v Čechách vyskytovat nemohly.

Ve druhé polovině 17. století české země navštívil také Charles Patin. Jeho cestopis *Relations historiques et curieuses de voyages en Allemagne, Angleterre, Hollande, Bohême, Suisse etc. (Historická a zajímavá vyprávění z cest po Německu, Anglii, Holandsku, Čechách, Švýcarsku atd.)* si získal velkou oblibu. Patin svým čtenářům zprostředkoval své postřehy kromě jiných zemí také z Čech. Zaměřil se opět především na Prahu. Jeho líčení není nijak systematické, vybíral především zajímavosti ze života lidí, z událostí i z různých míst. Patin byl například velmi zaujat českými drahými kameny, dále se věnoval některým historickým událostem, geografii, pražským památkám či chování českého obyvatelstva. Ve svém popisu skákal od jednoho tématu k druhému.

Navštívil také řadu kostelů a klášterů. I když měl jisté výhrady, národ Čechů na cestovatele působil zbožně. „*Le peuple y est fort dévot, je ne voudrais pourtant pas croire tout ce que ce zèle leur suggère.*“³⁶ (*Lid je zde velice zbožný, přesto se mi nechce věřit všemu, co vypovídá o jejich horlivosti.*) Stejně jako Balthazar de Monconys, také Patin vynechal problematiku českých nekatolíků. V době jeho návštěvy bylo sice povoleno jedině katolické vyznání, ale ve svém cestopise se často ohlížel po české minulosti, ale ani zde nenajdeme jedinou zmínku o českých protestantech. Opět se můžeme pouze domnívat, proč se k nekatolíkům autor nevyjádřil. Od prvních řádků jeho vyprávění pozorujeme sklon k nadsázce. Jeho cílem bylo nejpíš zaujmout své čtenáře, a tak nebylo jeho hlavním záměrem, aby detailně postihnul náboženskou situaci, mohlo být pro něj podstatnější, aby vyprávění bylo zajímavé a čtivé.

Balthazar de Monconys a Charles Patin nepodali čtenářům ve svých cestopisných zprávách komplexní obraz náboženské situace v Čechách. Svůj pohled zúžili pouze na aktuální podobu českých zemí, tzn. na Čechy katolické. Ve druhé polovině 17. století, kdy české země navštívili, se nemohli s českými protestantny osobně potkat, všichni Češi tehdejší doby vyznávali pouze katolické náboženství. Balthazar de Monconys i Charles Patin však mlčeli o nekatolících i v rámci nastínění české minulosti. České protestantství bylo tehdy věcí obecně známou. Vydal-li se někdo na cesty, většinou tomu předcházelo alespoň minimální teoretické seznámení se s danou

³⁶ PATIN, Ch.: *Relations historiques et curieuses de voyages, en Allemagne, Angleterre, Hollande, Boheme, Suisse, &c.*, s. 219.

zemí nebo cizím krajem. Předpokládáme tedy, že oba Francouzi znali problematiku českých nekatolíků a pouze se k ní vědomě nevyjadřovali.

Česká rekatolizace očima Francouzů

Někteří francouzští autoři si všimli české rekatolizace a, ať už záměrně či nikoli, posuzovali její úspěšnost. Dva Francouzi, cestovatel Claude Jordan de Colombier a historik Eléazar de Mauvillon, jsou dokladem, že toto hodnocení mohlo být mnohdy velice rozporuplné. Pokatoličťování českých zemí se jim jevilo překvapivě různorodě.

Claude Jordan, který cestoval Evropou ve druhé polovině 17. století, zahrnul do svého rozsáhlého díla *Voyages historiques de l'Europe (Historické cesty Evropou)* mimo jiné také české země, jejichž popis se nachází ve svazku věnovaném Německu.

Kamkoli cestovatel přijel, snažil se popsat původ obyvatelstva, jejich náboženství, mravy, zvyky a vše další, co ho při návštěvě dané země zaujalo. Popis Čech začíná historickým pojednáním, pokračuje geografii a politickou situací. Dále autor charakterizoval české obyvatelstvo. Všiml si, že Češi mají většinou blondáté vlasy, skvostné oči, jsou silní a obratní, ale jsou to také opilci a kradou. Poté se vyjádřil k jazyku a náboženství. Cestopis vycházel v Paříži mezi lety 1693 a 1700, tedy v době, kdy bylo v českých zemích již zhruba sedmdesát let povoleno pouze katolické vyznání. Přesto své francouzské čtenáře Jordan informoval o tom, že Čechy nejsou zcela očištěny od nekatolíků. „*Quoi-que la Bohême soit gouvernée par la Maison d'Autriche et que la Religion Catholique y soit dominante, on ne l'a pas pu purger de quantité de Sectes qui s'y étaient établies.*“³⁷ (Přestože jsou Čechy spravovány rakouským domem a dominantním je zde katolické náboženství, nepovedlo se jim zbavit se množství sekt, které se tam usadily.) Pokatoličťování dával autor zcela správně do souvislosti s vládou Habsburků, ale z výpovědi vyplývá, že Jordan nepovažoval úspěch české rekatolizace za stoprocentní. České země mu sice připadaly většinou a oficiálně katolické, avšak hned vzápětí dodal, že nekatolíci u nás zůstali.

Od bitvy na Bílé hoře se Čechy proměňovaly, katolicky se začala cítit zhruba třetí generace a až na sporadické výjimky byly i další generace víc a víc katolicky oddané. Menšina těch, kteří nemohli odejít do exilu a jejichž protestanství bylo tak silné, že zůstali tajnými katolíky, se navenek neprojevovala a jejich aktivita v průběhu

³⁷ JORDAN, C.: *Voyages historiques de l'Europe*/ 6, s. 137-138.

17. století postupně slábla.³⁸ Není tedy pravděpodobné, aby Claude Jordan viděl v Čechách nějaké protestanty či zmiňované sekty.

Hodnocení úspěšnosti české rekatolizace lze najít také v díle *Histoire de la dernière guerre de Bohême (Dějiny poslední české války)* historika Eléazara de Mauvillona. Věnoval se problematice válek o rakouské dědictví, ale předtím, než popsal válečný konflikt, představil čtenářům české země i s jejich náboženskou situací. Historický spis vznikl v polovině 18. století, tzn. o pár desítek let později než kniha Clauda Jordana. Proměnu vyznání českých zemí viděl Mauvillon zcela odlišně než Jordan. V jeho očích byla česká rekatolizace naopak velmi úspěšná. „*On ne souffre dans Prague et dans toute la Bohême que la Religion Catholique Romaine. [...] pour les Protestants, ils en font entièrement bannis et la Maison d’Autriche a mieux réussi que la France à détruire le Protestantisme dans ses Etats. La Bohême, où l’on peut dire que prit naissance ce qu’on appelle Réformation, n’en a pas même conservé le moindre vestige.*“³⁹ (V Praze a v celých Čechách je trpěno pouze římsko-katolické náboženství. [...] protestanti byli zcela vyhnáni a rakouský dům uspěl ve zničení protestantismu lépe než Francie. V Čechách, kde se reformace zrodila, nezachoval se ani nejmenší její pozůstatek.) Tato pasáž je úplným opakem výpovědi Clauda Jordana. Podle Mauvillona byla rekatolizace v Čechách stoprocentní. Z textu vyplývá, že hodnotil rekatolizaci kladně, což je udivující zvláště proto, že Mauvillon byl protestant.

Ani jeden z Francouzů sice ve svých cestopisech přímo nepoužil slovo rekatolizace, ale oba se k ní vyjádřili a hodnotili její úspěšnost. Důvodem, proč jsou jejich tvrzení tak protichůdná, by mohly být roky vzniku jejich děl. Jordan ho napsal zhruba o padesát let dříve než Mauvillon. Dalo by se tedy vzít v úvahu to, že v polovině 18. století mohla být rekatolizace dovedena k větší dokonalosti než na konci 17. století, čemuž by pak odpovídalo hodnocení autorů.

Odlišná byla také situace autorů. Claude Jordan byl cestovatelem, české země navštívil osobně, a tak mohl pozorovat chování českého obyvatelstva i situaci v Čechách. Oproti tomu Eléazar de Mauvillon byl historikem a popisoval Čechy skrze informace, které mu musely být zprostředkovány někým jiným. Tento fakt ale neodpovídá jejich úvahám, zvláště v případě Clauda Jordana, který pojednal o množství sekt, které však na vlastní oči v Čechách v době své návštěvy mohl těžko vidět.

³⁸ JUST, J. et al.: *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, s. 129-145.

³⁹ DE MAUVILLON, E.: *Histoire de la dernière guerre de Bohême*/ 2, s. 57.

Dvěma Francouzům v podobné době se Čechy z hlediska náboženství jevily velmi odlišně. Jeden pohlížel na Čechy jako na zemi čistě katolickou, druhý naopak pojednal o přetrvávajících sektách protestantů.

Osvícení Francouzi v barokních Čechách

Ve druhé polovině 17. století a v první polovině 18. století se v českých zemích rozvíjelo baroko úzce spojené s katolickou církví. Tím byla ovlivněna zbožnost českého lidu, vznikala poutní místa, kříže u cest, sochy, stavěly se kapličky.⁴⁰ Důraz byl kladen na smyslové vnímání a emocionalitu. V barokní religiozitě dominoval mariánský kult doplněný kultem svatých. V životě lidí hrály důležitou roli kolektivní církevní rituály. Vedle obvyklých mší a slavností zavedla katolická církev různé pobožnosti, procesí a poutě.⁴¹ Oproti tomu ve Francii baroko nebylo nikdy určujícím směrem a do života lidí nikdy tolik nezasáhlo. Od začátku 18. století zde bylo dominantní osvícenství, které bylo v rozporu s okázalostí barokní kultury. Osvícenský katolicismus vycházel z prostoty a jednoduchosti náboženského života. Některé francouzské cestopisy z druhé poloviny 18. století dokládají střet francouzského osvíceného myšlení s českým barokem.

Roku 1773 navštívil Čechy François-Apollini de Guibert, protože chtěl poznat zemi, kde se odehrála část bojů sedmileté války.⁴² Průběh cesty, popis míst bitev a líčení válečných taktik si poctivě zapisoval do cestovního deníku. Na základě jeho rukopisů vydal F. E. Toulangeon knihu, která nese název *Journal d'un voyage en Allemagne, fait en 1773 (Deník z cesty do Německa uskutečněné v roce 1773)*. Přestože je jeho výpověď útržkovitá a často ani není psána celými větami, pozorujeme z ní Guibertovy zásadní dva protikladné dojmy, které v souvislosti s českými zeměmi pocítil. Byla to bída, zejména na českém venkově, v kontrastu s bohatstvím církve. „*Moines mendians, — croix, — chapelles, — calvaires répendus de tout côtés. — Au milieu des misérables habitations qui composent les villages de Bohême, on voit toujours une église et une presbitère bien bâtis; — contraste choquant, parce qu'il rappelle sans cesse que l'autel vit aux dépens de la charrue.*“⁴³ (Žebraví mniši, — kříže, — kaple, — kalvárie rozprostírající se na všechny strany. — Uprostřed ubohých obydlí, ze kterých se

⁴⁰ PÁNEK, J. a kol.: *Dějiny českých zemí*, s.195-196.

⁴¹ MIKULEC, J. a kol.: *Církev a společnost raněno novověku v Čechách a na Moravě*, s. 133-135.

⁴² LENDEROVÁ, M.: *Z Francie do srdce Evropy, ČČH 99*, 2001 s. 264.

⁴³ DE GUIBERT, F.-A.: *Journal d'un voyage en Allemagne, fait en 1773*, s. 252.

skládají vesnice Čech, vždy vidíme dobře vybavený kostel s farou; šokující protiklad, neustále nám to připomíná, že oltář je zaplacen tvrdou lidskou prací.) Tento rozpor chudoby prostých lidí na jedné straně a bohatství církve na druhé straně Guiberta udivoval. Ačkoli se proti majetné církvi nevyjadřoval nijak negativně, z jeho výpovědi je patrné, že stál spíše na straně chudého lidu, s nímž měl soucit. Na druhou stranu nemohl pochopit postoj obyvatel k církvi a k náboženství. „Étonnante superstition de ce pays : il n'y a pas de canton où il n'y ait quelque image miraculeuse en grande dévotion.“⁴⁴ (Překvapivá pověřčivost této země: není oblasti, kde není nějaký zázračný obrázek lidmi dychtivě uctíván.) Guibert pohlížel na Čechy jako na bigotní národ, ale druh této nábožnosti na něj působil zvláště a byl mu cizí.

Podobně jako Guibert navštívili české země v roce 1774 generální výběrčí daní Pierre-Jacques-Onésyme Bergeret de Grancourt a malíř Jean-Honoré Fragonard, také oni se chtěli podívat na místa bojů sedmileté války. Bergeret si psal cestovní deník, na jehož základě vznikla kniha *Bergeret et Fragonard : journal inédit d'un voyage en Italie, 1773-1774* (*Bergeret a Fragonard: doposud nevydaný deník cesty do Itálie v letech 1773-1774*), vydaná Albertem Tornézým. Ještě než Francouzi do Čech dorazili, nahánělo jim jméno této země strach: „Le nom de Bohême nous paraissait effrayant [...]“⁴⁵ (Jméno Čechy nám připadalo děsivé.) Původní obava se nakonec rozplynula a české země zapůsobily na výpravu celkem kladně. Bergeret si do svého deníku zapsal, že dorazili do krásné a úrodné země s dobrými cestami. Když se ale dostali do Prahy, její barokní kultura jim už tak sympatická nebyla. „Nous avons essayé d'y aller voir les églises, mais en vérité elles sont de trop mauvais goût, et chargées de tant de mauvais ornements, dorures mal placées et de tant de superstitions et folles dévotions que cella approche beaucoup du paganisme.“⁴⁶ (Zkoušeli jsme se jít podívat do kostelů, ale ve skutečnosti jsou dost nevkusné, přeplněny ošklivými ornamenty, špatně umístěnou výzdobou a narazili jsme tam také na množství pověr a šílenou náboženskou oddanost, že se to spíše přibližuje pohanství.) Velký ctitel umění Bergeret neoceňoval ani barokní kulturu. Jeho průvodce Fragonard byl typický malíř rokokových skrytě erotických výjevů, a tak ani jemu nic neříkalo zcela odlišné barokní umění. Tito cestovatelé odsuzovali silný důraz na smyslové vnímání a velké zbožnosti Čechů nerozuměli. Osvíceným Francouzům mohlo připadat, že české náboženské zvyky postrádají

⁴⁴ Tamtéž s. 248.

⁴⁵ TORNÉZY, A.: *Bergeret et Fragonard : journal inédit d'un voyage en Italie, 1773-1774*, s. 405.

⁴⁶ Tamtéž s. 406.

opravdovost, a tak je označili spíše jako pohanství. I když české země shledávali malebnými, české barokní kostely ani zbožnost českého lidu se jim nelíbila.

Francouzští návštěvníci, kteří přijeli do českých zemí na konci 18. století, pohlíželi na Čechy jako na národ bigotní. Tehdejší projevy náboženství Čechů připadaly Francouzům nepochopitelné. Jejich racionalismus narazil na českou barokní mentalitu, která jim byla velmi vzdálená, ba odporná.

Jan Nepomucký

Jednou z ikon této barokní bigotnosti byl Jan Nepomucký,⁴⁷ česká společnost 17. a 18. století byla úctou k němu přímo prodchnuta. Stal se tehdy českým patronem a je od té doby nerozlučně spojen s barokní kulturou v Čechách. Není tedy divu, že se mu dostalo pozornosti také od Francouzů, kteří tehdy navštívili české země. Ve svých cestopisech Jana Nepomuckého zmiňovali Pierre Bergeron, Charles Patin, Casimir Freschot a François-Apolline de Guibert. Všichni francouzští autoři vycházeli z legendy, která se tehdy o Nepomukovi tradovala a velmi se lišila od jeho skutečného života.⁴⁸ Nepomucenský kult byl podporován literaturou a uměleckými díly, především sochami, jež neodmyslitelně patří k české barokní krajině. Za hranice českých zemí se legenda o Janu Nepomuckém dostala v polovině 16. století díky Janu Dubraviovi a jeho latinsky psanému dílu *Dějiny Království českého*.⁴⁹ Dalším významným autorem Nepomukova života byl Bohuslav Balbín, jeho dílo rozšířilo povědomí o tomto světi

⁴⁷ Jan Nepomucký žil ve 14. století. Název obce, kde se narodil, zněl původně Pomuk, proto se Jan podepisoval jako rodilý z Pomuku. Jméno tohoto místa bylo později změněno na Nepomuk, a tak se lze setkat se jmény Jan z Pomuku i Jan z Nepomuku, vždy se jedná o tutéž osobu. V době jeho kanonizace bylo upřednostněno označení Nepomucký. (Viz VLČEK, E., *Jan z Pomuku*, s. 9.)

⁴⁸ Jan byl císařským notářem pražského arcibiskupství, později oltářníkem ve Vlašimské kapli svatovítské katedrály. Po vysvěcení na kněze působil v pražském kostele sv. Havla. Poté byl kanovníkem vyšehradským a arcijáhmem žateckým a od roku 1393 generálním vikářem. V té době vyvrcholil spor mezi králem Václavem IV. a arcibiskupem Janem z Jenštejna, kterému byl Jan Nepomucký podřízen a potvrdil jeho návrh volby nového opata kláštera v Kladrubech. Královská rada však měla jiného kandidáta, a proto se Václav IV. na arcibiskupa silně rozzlobil. Jan z Jenštejna tedy jel tedy v doprovodu Jana Nepomuckého a dvou dalších pomocníků ke králi, aby byl ujednáán mír mezi oběma stranami. Král ovšem nechal všechny zajmout bez jakékoli dohody. Arcibiskupovi se podařilo uniknout. Ostatní byli vyslýcháni, postupně se okruh vyšetřovaných zmenšil a zbyl v něm pouze Jan z Pomuku a Mikuláš Puchník. Oba byli následně mučeni. Jan toto týrání nepřežil a král nařídil, aby bylo jeho tělo svrženo z mostu do Vltavy. Dnem jeho úmrtí byl 20. březen 1393. Po vyplavání těla z Vltavy byl Jan pohřben nejprve v klášteře cyriaků, posléze bylo jeho tělo přeneseno a uloženo do svatovítského kostela. (Viz VLČEK, E.: *Jan z Pomuku*, s. 9-14.) Příběh tragické Janovy smrti se zachoval v mnoha kronikách, ale přenášel se také ústní slovesností, a tak do vyprávění začaly pronikat nové prvky a postupem času i celé události. V polovině 15. století byla do příběhu přidána zcela nová informace o zachování zpovědního tajemství, které mělo být příčinou mučednické smrti.

⁴⁹ VLNAS, V.: *Jan Nepomucký, česká legenda*, s. 52.

během 17. století. Jan Nepomucký byl kanonizován v roce 1729, ale jako svatý nebo blahoslavený byl označován již po celé 17. století, aniž k tomu dal Řím svolení.⁵⁰

Z cestopisu Pierra Bergerona je patrné, že povědomí o Janu Nepomuckém existovalo mezi cizinci již na samém počátku 17. století. Příběh o tomto mučedníkovi Francouz zmínil ale až při své druhé návštěvě Čech v roce 1603. Když navštívil katedrálu sv. Víta, všiml si, kdo všechno zde byl uložen k odpočinku. Poznamenal: „*Po levé ruce od hlavního oltáře je náhrobek obklopený mříží z pozlaceného kovu, kde je pochován Jan Nepomucký, kanovník, zpovědník královnin, až do své smrti strážce svatosvaté pečeti; protože uchoval zpovědní tajemství, byl na příkaz Václava IV., českého krále, zkoušen vězením, mučen, vržen z mostu do řeky Vltavy. Stalo se r. 1383.*“⁵¹ V době Bergeronovy návštěvy v Praze Jan Nepomucký ještě nebyl kanonizován, přesto již francouzský cestovatel znal legendu vážící se k němu a podal ji tak, jak se tehdy tradovala. Při své první návštěvě českých zemí v roce 1600, tedy pouhé tři roky před svojí druhou cestou, se však Pierre Bergeron o Janu Nepomuckém nezmiňoval vůbec. V jeho prvním cestopise se nachází obdobná pasáž týkající se katedrály sv. Víta, kdy autor vyjmenovává mnohé hrobky, které jsou zde k nalezení. Jméno Jana Nepomuckého však v tomto popisu chybí.

Charles Patin, který navštívil Čechy ve druhé polovině 17. století, sice pojednal ve svém cestopise o Janu Nepomuckém, ale čtenářům poskytl mylné informace týkající se jeho jména. Podobně jako Pierre Bergeron, také Charles Patin navštívil katedrálu na Pražském hradě, kde viděl „[...] *un grand Tombeau de pierre, qu'on a trouvé dans la Molde, avec le corp du saint Antoine dedans.*“⁵² (*velký kamenný hrob, který se našel ve Vltavě spolu s tělem svatého Antonína uvnitř.*) Není pochyb o tom, že zmiňovaný svatý Antonín měl být ve skutečnosti Jan Nepomucký.⁵³ Patin se příliš nezabýval historickou přesností podávaných sdělení, šlo mu spíše o zaujetí svých čtenářů. Povědomí o legendě tedy sice měl, ovšem mylně ji přiřadil k jinému světci, jméno Jana Nepomuckého mu tehdy bylo možná ještě neznámé.

Výpověď Casimira Freschota pochází ze začátku 18. století. Ve Freschotově cestopisné zprávě můžeme na Nepomukovo jméno narazit hned dvakrát. Obdobně jako jeho předchůdci vykládá Freschot příběh Jana Nepomuckého

⁵⁰ Tamtéž s. 74.

⁵¹ FUČÍKOVÁ, E.: *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*, s. 80.

⁵² PATIN, Ch.: *Relations historiques et curieuses de voyages, en Allemagne, Angleterre, Hollande, Boheme, Suisse, &c.*, s. 220-221.

⁵³ KALISTA, Z.: Charles Patin a jeho návštěva v Čechách let sedmdesátých XVII. v., ČČH 37, 1931, s. 359-360.

v souvislosti s návštěvou katedrály na Hradě, kde si všiml jeho hrobky. Legenda má podobný charakter jako u Bergerona. Jan prý byl zpovědníkem královny, manželky Václava Krutého. Nechtěl králi vyzradit zpovědní tajemství, a tak byl potrestán shozením z mostu do Vltavy. Jedná se o klasický model základu legendy, který byl rozšířený a udržel se, souzeno dle výpovědi Bergerona a Freschota, po celé 17. století vcelku nezměněn. Jedinou odlišností je to, že ve Freschotově vyprávění je Jan Nepomucký označen již jako svatý, zatímco Bergeron Jana jako světce ještě neoznačoval.

Freschot zmínil Nepomuka ve svém cestopise ještě jednou, když navštívil Karlův most, ze kterého byl mučedník svržen do vody. Na tomto místě autor připojil další pasáž legendy vážící se ke světcovi. Jeho tělo prý bylo objeveno díky světlu v podobě několika oddělených hvězd, které zářily na místě jeho nalezení. Je zajímavé, že tentokrát označil Freschot Jana Nepomuckého pouze jako blahoslaveného, ve své předchozí zmínce o něm psal jako o svatém. Rozšiřující pojednání o zázračných hvězdách, které se objevily nad řekou, bylo oproti 17. století nové, legenda vážící se k Janu Nepomuckému byla doplňována a podněcována snahou o mučedníkovu svatořečení. Svatojanská tradice si podmanila naše přední historiky, například Bohuslava Balbína, Tomáše Pešinu z Čechorodu či Jana Tannera, kteří legendu postupně rozšiřovali. Ústřední roli v ní hrál právě Karlův most, svědek mnoha významných českých událostí. Od konce 17. století se zde nachází Nepomukova socha a od začátku 18. století cyriaci zavedli tradici pietní plavby po Vltavě.⁵⁴ Je tedy pochopitelné, že cizinci, kteří navštívili Karlův most, povšimli si Jana Nepomuckého a byli svědky rozšiřování svatojanské legendy v průběhu 18. století.

Zcela odlišná od svých předchůdců je cestovní zpráva Françoise-Apollina de Guiberta z konce 18. století. Guibert navštívil české země více než čtyřicet let poté, kdy byl Jan Nepomucký kanonizován. Označení svatý mu již tedy náleželo právem, stal se jedním z českých patronů, byla mu zasvěcena řada míst a na jeho počest vzniklo mnoho soch. Druhá polovina 18. století však znamenala také postupné odkrývání pravého příběhu Jana z Pomuku, dilema začala objasňovat historická věda. S odchodem barokní kultury odešel pomalu také svatojanský kult, ze kterého ovšem zbyly viditelné pozůstatky. Osvícený francouzský návštěvník českých zemí již neměl potřebu zmiňovat příběh vážící se k našemu světcovi. Přesto Nepomuka ve svém cestopise neopomenul a

⁵⁴ NOVÁK, V., MAŠLANOVÁ, L.: *Musicae navales pragenses: Pražské lodní hudby 18. století: Studie, texty, analýzy*, s. 25-29.

charakterizoval jím Čechy. „*Territoire de Bohême — on le reconaît aux Sts.-Jeans de Nepomucène qu'on trouve sur tous les ponts.*“⁵⁵ (*Území Čech — poznáme ho podle sv. Janů Nepomuckých, které nacházíme na všech mostech.*) Guibert své čtenáře neinformoval o legendě vážící se k Janu Nepomuckému, přesto tento cestovatel dokládá, že kromě toho, že se Jan Nepomucký stal jedním z hlavních českých patronů, zůstal také v povědomí cizinců.

Čtveřice Francouzů, která navštívila české země v průběhu 17. a 18. století a ve svých cestopisech zmínila Jana Nepomuckého, je dokladem, že povědomí o tomto světcovi existovalo i za hranicemi českých zemí. Nebylo však nijak zvlášť hluboké. Cestovatelé nejčastěji zmiňovali Nepomuka v souvislosti s jeho hrobem v katedrále sv. Víta a pouze stručně představili legendu vážící se k němu. Před kanonizací se příběh rozšiřoval, návštěvník Prahy začátku 18. století tedy pojednal o Nepomukovi víc než cestovatel 17. století. Naopak osvícený Francouz na konci 18. století již o jeho životě nepsal, zato pomocí Jana Nepomuckého charakterizoval české země: a to sochami, které nacházel na každém mostě.

Jezuíté

17. a 18. století bylo obdobím, kdy v českých zemích významně působil řád Tovaryšstva Ježíšova. Francouzští návštěvníci Čech nebo historici o nich píšící zaznamenali zdejší přítomnost jezuitů a zmiňovali je ve svých dílech.

Prvním, kdo se k jezuitům vyjádřil, byl Pierre Bergeron. Jak již bylo několikrát uvedeno, jeho cestopisná vyprávění vznikla hned na začátku 17. století. V této době byli jezuité v Praze téměř padesát let.⁵⁶ Bergeron k nim šel na mši a všiml si především staveb, které jim patřily. Do svého deníku si poznamenal, že mají tři kostely a své sídlo neustále rozšiřují.⁵⁷ Nic bližšího nenapsal, zaznamenal, že tento řád v Praze vzkvétá a čile se rozvíjí, ale o jejich činnost se příliš nezajímal.

O šedesát let později se k jezuitům vyslovil ve svém cestopise Baltazar de Monconys. Popsal, že jejich kolej je jedna z největších, jaké Tovaryšstvo Ježíšovo má a

⁵⁵ DE GUIBERT, F.-A.: *Journal d'un voyage en Allemagne, fait en 1773*, s. 248.

⁵⁶ Jezuité byli pozváni do Prahy Ferdinandem I. v roce 1556. Panovník zamýšlel posílit katolickou církev v tehdy většinově protestanské zemi. Do Čech stihl poslat jezuitu ještě sám zakladatel řádu Ignác z Loyoly. Členové Tovaryšstva se v Praze usadili v bývalém dominikánském klášteře u sv. Klimenta. Spolu s klášteřem se jezuitům dostalo gotického kostela sv. Klimenta, kostela sv. Bartoloměje a kaple sv. Eligia. (Viz RICHTEROVÁ, A. a kol.: *Jezuíté a Klementinum*, s. 13-14.)

⁵⁷ FUČÍKOVÁ, E.: *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*, s. 44.

že ji založil císař Ferdinand I. pro 200 členů řádu.⁵⁸ Podobně jako Bergeron, také Monconyse zaujaly objekty patřící jezuitům. V době jeho návštěvy se již budovala nová kolej. Její architektura Monconyse oslnila. „[...] *j'entrais dans la vieille Ville, à l'entrée de laquelle, est le College et l'Eglise des Jésuites dont l'Architecture par dehors me parut forte belle : il y avait 13 figures grandes comme nature sur le portail, faites d'une pierre qui parait bronze.*“⁵⁹ ([...] *vstoupil jsem na Staré Město, na jeho začátku je jezuitská kolej a kostel, jehož architektura mi zvenku připadala velice krásná: na průčelí tam bylo 13 soch v životní velikosti, zhotovené byly z kamene, který se zdál být jako bronz.*)

Charles de Patin navštívil české země pár let po Monconysovi. Byl překvapen velkým množstvím jezuitských řeholníků, oproti Monconysovi jich zaznamenal desetkrát více. Uvedl, že se jich v Praze nachází dva tisíce. Nelze předpokládat, že by Patin mohl jezuity tak přesně spočítat, ale z jeho odhadu vyplývá, že se jich tehdy v Praze vyskytovalo opravdu mnoho, a to francouzského návštěvníka velmi zaujalo.

Reflexe Casimira Freschota pochází ze začátku 18. století. Na rozdíl od svých předchůdců ponechal stranou hodnocení architektury kostelů a jezuitské koleje a v souvislosti s řádem si povšiml jeho činnosti v oblasti vzdělávání.⁶⁰ Své čtenáře informoval o tom, že jezuité drží většinu kateder na univerzitě.⁶¹

Jako jediný z historiků jezuitům věnoval pozornost Eléazar de Mauvillon. Podobně jako ostatní ho oslovila architektura jejich staveb. Řeholní dům Tovaryšstva Ježíšova v Praze označil za jeden z nejkrásnějších domů tohoto řádu v Evropě. A stejně jako Freschot zaznamenal, že jezuité působí na pražské univerzitě. Napsal, že odtud vyhnali protestanské profesory.⁶²

Na konci 18. století již francouzští cestovatelé nehodnotili jednoznačně kladně architekturu jezuitských kostelů a koleje. Pierre-Jacques-Onésyme Bergeret de Grancourt a Jean-Honoré Fragonard označili sice jezuitské stavby za díla uchvacující,

⁵⁸ DE MONCONYS, B.: *Journal des voyages de monsieur de Monconys*, s. 255.

⁵⁹ Tamtéž s. 253.

⁶⁰ Hned po svém příchodu začal řád rozvíjet mnohostrannou činnost zaměřenou na vzdělávání. Jezuité otvírali školy nižšího stupně a založili jezuitskou akademii. Ta se stala druhou vysokou školou na našem území. Zájemcům bylo vzdělání poskytováno bezplatně, studenti navíc mohli bydlet v seminářích a konviktech. Bezplatné poskytování těchto služeb bylo umožněno díky štědrým mecenášům jezuitům velmi nakloněných. Je nutné podotknout, že Tovaryšstvo vítalo ve svých školách stejně tak katolíky jako protestanty. (Viz RICHTEROVÁ, A. a kol.: *Jezuité a Klementinum*, s. 13-14.)

⁶¹ FRESCHOT, C.: *Remarques Historiques Et Critiques*, s. 130.

⁶² DE MAUVILLON, E.: *Histoire de la dernière guerre de Bohême/2*, s. 57.

ale jejich očím cizí a směšná. V tom se znovu zrcadlí střet osvíceného myšlení s českým barokem.

Francouzští návštěvníci českých zemí spolu s jedním historikem zmiňovali ve svých dílech pražské jezuity, přičemž většina z nich vyjadřovala obdiv ke stavbě a architektuře jezuitské koleje a kostelů. Výjimku tvoří cestopis Bergeretův, ve kterém se jeho autor neztotožňuje s barokním vkusem jezuitské stavby. Pouze Casimir Freschot a Eléazar de Mauvillon psali o jezuitech i v jiné souvislosti, a to se vzděláním, s univerzitou, jejíž katedry byly obsazeny řádem Tovaryšstava Ježíšova.

Bez zajímavosti nemůže zůstat, že téměř nikdo z Francouzů nespojoval jezuity s činností rekatolizace, která u nás tehdy probíhala. Z toho vyplývá, že francouzští cestovatelé byli pozorovateli spíše vnějších skutečností, což je vzhledem k jejich krátkým návštěvám českých zemí pochopitelné. Malým náznakem pozorování rekatolizační činnosti jezuitů lze najít v díle Eléazara de Mauvillona, který si povšiml, že jezuité nahradili protestantské mistry na pražské univerzitě.

Židé

Francouzi, kteří se zajímali o české země, si vedle náboženství křesťanského všimli také českých Židů, především když pobývali v Praze. Židovská čtvrť se zde během 17. století proměnila v město s radnicí, kde se nacházelo jedenáct synagog. Až do druhé poloviny 18. století počet židovského obyvatelstva stoupal a pražské ghetto bylo jedním z nejlidnatějších židovských center křesťanské Evropy.⁶³ O české Židy se zajímali více francouzští cestovatelé než historici. Cestovatelé o nich totiž většinou psali na základě nějakého osobního zážitku. Na pražské Židy je možno narazit v cestopisech Pierra Bergerona, Balthazara de Monconyse, Charlese Patina, Clauda Jordana a Casimira Freschota. Jediným historikem, který se Židů dotkl jen letmo, je Eléazar de Mauvillon.

Tak jako Pierre Bergeron navštívil mnoho kostelů a obřadů katolických i husitských, zvědavost jej zavedla také do Židovského města. Jeho popis je podrobný, cestovatel si všiml postavení Židů, jejich chování i vnějších charakteristik. Čtenářům objasnil, jak probíhají jejich obřady a jak slaví některé svátky. Uvedl, že žijí v míru s císařem, kterému za to musí odvádět peníze. Mnozí z nich jsou však dost zámožní, a tak půjčují vysoké částky dokonce samotnému vladaři. Obřad v synagoze působil na

⁶³ PUTÍK, A., SIXTOVÁ, O.: *Dějiny Židů v Čechách a na Moravě. I*, s. 67-68.

Bergerona, který byl katolíkem, podivně, ozýval se tam prý velice nelibý zpěv. A vůbec všichni, ať už muži nebo ženy, připadali francouzskému cestovateli ohyzdní.⁶⁴ V Praze nežili pouze bohatí Židé, ale též chudí, o nich Bergeron napsal: „*Jakmile se bídný židovský lid dozví o příjezdu nějaké význačné osobnosti do města, hrne se za tím člověkem do jeho domu a snaží se mu prodat spoustu nejrůznější veteše; ti obchodníci jsou přitom sice vystaveni mnohému ponížení, ale to jim nebrání znovu se tam vracet.*“⁶⁵ Bergeron se tedy nejdříve setkal s Židy také v hostinci, kde byl ubytován a kde mu nabízeli nějaké své výrobky. Rovněž Balthazar de Monconys spojoval Židy v Praze s obchodní činností. Šel navštívit židovský trh, jeho úroveň se mu ale nelíbila. „*J'entrai dans le marché des Juifs, aussi étais-je conduit par un Juif et de là dans celui de la pelleterie qui tous deux ne font que misères comme presque toute la Ville paraît être.*“⁶⁶ (Vešel jsem na židovský trh, zavedl mě tam jeden Žid, a odtud na trh s kožešinami, oba dva jsou ubohé, skoro jako se zdá být celé město.)

Charles Patin Židům vyhradil místo ve svém cestopisu hned na začátku popisu Prahy, jako by jimi chtěl hlavní město českých zemí, které na něj zapůsobilo příjemně, charakterizovat. „*Les Juifs m'y apportaient tous les jours des médailles, mais de très peu de considération : J'avais honte de leur ignorance et de leur pauvreté. Ils m'apportaient aussi quantité de pierres qu'on pouvait appeler précieuses.*“⁶⁷ (Židé mi přinášeli každý den medaile, ale málo cenné. Byl jsem rozpačitý z jejich nevzdělanosti a chudoby. Přinášeli mi také množství vzácných kamenů, které lze nazvat drahocennými.) Zdá se, že i v tomto případě byli Židé obchodníky, kteří nabízeli cizincovi své zboží. Patinovi pravděpodobně židovská podbízivost nevadila, na rozdíl od něj Casimira Freschota obtěžovala. „*Ces Juifs, qui à Prague habitent seuls une des trois Villes, sont fort nombreux et par conséquent tous assez misérables [...] L'effronterie de cette Canaille Juive est si grande, qu'ils se fourrent par tout et qu'ils obsèdent particulièrement les étrangers qui arrivent de la manière du monde la plus incommode.*“⁶⁸ (Tito Židé, kteří žijí v Praze sami v jednom ze tří měst, jsou velmi početní a z toho důvodu také dost nuzní. [...] Drzost těchto lumpů židovských je tak velká, že se cpou do všeho a obtěžují velmi nevhodně především cizince, kteří přijíždějí z celého světa.) Francouzští cestovatelé se tedy nejčastěji setkávali s

⁶⁴ FUČÍKOVÁ, E.: *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*, s. 60.

⁶⁵ Tamtéž s. 62.

⁶⁶ DE MONCONYS, B.: *Journal des voyages de monsieur de Monconys*, s. 253.

⁶⁷ PATIN, Ch.: *Relations historiques et curieuses de voyages, en Allemagne, Angleterre, Hollande, Bohème, Suisse, &c.*, s. 218.

⁶⁸ FRESCHOT, C.: *Remarques Historiques Et Critiques*, s. 131.

chudými pražskými Židy, kteří se snažili uživit obchodováním, k čemuž využívali právě cizinců.

Claude Jordan a Eléazar de Mauvillon ve svých dílech nepsali, že se s Židy setkali osobně, jako tomu bylo v případě Francouzů zmíněných výše, pouze krátce popsali jejich postavení v Čechách. Claude Jordan napsal: „*Il est vrai qu'il n'y a que les Juifs qui puissent exercer librement leur religion, moyennant cent mille écus qu'ils payent au Roi.*“⁶⁹ (Je pravda, že Židé mohou svobodně vyznávat své náboženství díky stu tisíci stříbrných, které platí králi.) Podobně popsal také Eléazar de Mauvillon: „*Les Juifs y sont tolérés et y jouissent de plusieurs libertés et privilèges.*“⁷⁰ (Židé jsou zde tolerováni a těší se mnohé svobodě a privilegiím.) Oba tedy zaregistrovali, že vedle náboženství katolického se v Čechách může svobodně vyznávat ještě náboženství židovské.

Z francouzských cestovatelů se Židům nejvíce věnoval Pierre Bergeron, byl se podívat v jejich městě, všiml si jejich zvyků a navštívil dokonce obřad v synagoze. Ostatní cestovatelé sice Židy ve svých cestopisech zmiňovali, ale psali o nich pouze krátce. Zmiňovali je především tehdy, když se s nimi osobně setkali, většinou jim Židé něco nabízeli a to cizincům nebylo příliš příjemné.

⁶⁹ JORDAN, C.: *Voyages historiques de l'Europe*/ 6, s. 138.

⁷⁰ DE MAUVILLON, E.: *Histoire de la dernière guerre de Bohême*/ 2, s. 57.

Medailonky autorů

Následuje stručné představení francouzských cestovatelů a historiků. Zaměřuji se především na události spojené se vznikem jejich děl. Autory uvádím v chronologickém pořadí.

Pierre Bergeron

Pierre Bergeron se narodil kolem roku 1575 v Paříži ve vzdělané rodině. Od mládí se zajímal o cestování. Roku 1600 se dostal do služeb státního sekretáře Luise Potiera a jako jeho tajemník se s ním účastnil výpravy do Prahy k císaři Rudolfovi II.⁷¹

Výprava byla vyslána francouzským králem Jindřichem IV. a měla za úkol oficiálně císaři oznámit sňatek Jindřicha s Marií Medicejskou. Postranním úmyslem však bylo zjistit, jaký je Rudolfův zdravotní stav a jaké by byly případné možnosti francouzského nástupnictví v říši. Návštěva Prahy měla oficiální státní charakter, Pierre Bergeron tak mohl poznat císařský dvůr a paláce šlechty. Kromě toho byl vnímavým pozorovatelem běžného života lidí v Praze. Jeho zážitky se zachovaly v rukopise *Le discours de ce qui s'est passé au voyage d'Allemagne et d'Italye (Pojednání o tom, co se stalo na cestě po Německu a Itálii)*. Rukopis je uložen v *Bibliothèque Nationale* v Paříži pod signaturou 5562.⁷² Má podobu cestovního deníku, je chronologicky rozdělený a datovaný. Víme tedy, že v českých zemích pobýval od 12. července do 18. srpna.⁷³

Do Prahy se Bergeron vrátil o tři roky později v červnu roku 1603, tentokrát jako soukromá osoba. Jednalo se o pobyt kratší, trvajícím pouze týden. Při této příležitosti napsal nový cestopisný záznam, který se dochoval opět jen v rukopise a zásadně se liší od autorova prvního cestopisu. Zpráva z roku 1603 není označena názvem, ani není dělena do jednotlivých kapitol, datací je označena pouze na začátku a na konci zprávy. Uložena je v Paříži v *Bibliothèque Nationale*, označena signaturou 5560. Spis nereferuje tolik o společenském životě v Praze a svým charakterem připomíná spíše učený spis zaměřený na zeměpisné a historické poznatky.⁷⁴

Bergeron byl v Čechách velmi zaujat složitými náboženskými poměry, ve kterých se snažil orientovat. Navštěvoval kostely a účastnil se mnoha obřadů.

⁷¹ FUČÍKOVÁ, E.: *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*, s. 38.

⁷² FUČÍKOVÁ, E.: *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*, s. 40.

⁷³ KAŠPAROVÁ, J.: *České země a jejich obyvatelé očima románského světa*, s. 117.

⁷⁴ FUČÍKOVÁ, E.: *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*, s. 76.

Claude Malingre

Claude Malingre žil v letech 1580-1653. Působil na královském dvoře jako historiograf. Zajímal se mimo jiné také o události spojené s českým stavovským povstáním, z čehož vzniklo dílo *Histoire générale de la rébellion de Bohême* (*Všeobecná historie českého povstání*) vydané v Paříži v roce 1623. Kniha vzbudila velký čtenářský zájem.⁷⁵

Malingre popsal historické události chronologicky. Než se k nim dostal, informoval své čtenáře o náboženské situaci v Čechách. Právě tato část je pro mou práci nejvíce přínosná, lze v ní pozorovat, jak autor pohlížel na víru v Čechách.

Balthazar de Monconys

Balthazar de Monconys byl francouzský intelektuál a cestovatel pocházející z Lyonu. Žil v letech 1608 až 1665. Přednášel na evropských akademiích a dopisoval si s řadou učenců. Stal se členem státní a tajné rady a vysokým soudním úředníkem. Monconys hodně cestoval nejen po Evropě, ale vydal se také na Blízký Orient, do Persie a Indie.⁷⁶

V letech 1663-1664 Monconys doprovázel francouzského šlechtice Charlese Honoré d'Alberta na jeho cestě po Evropě. Do Čech se cestovatelé dostali v listopadu roku 1663. Monconys si zapisoval své zážitky do cestovního deníku. Popis cesty do Čech a události s ní spojené tvoří pouze malý zlomek celého díla, které nese název *Journal des voyages* (*Deník z cest*). Vydáno bylo ve třech svazcích posmrtně v letech 1665-1666 v Lyonu. Českou pasáž lze najít v druhém svazku v rámci líčení cest po Německu.⁷⁷

Cestu, na které byl Monconys průvodcem, využíval především k tomu, aby se mohl setkat s nejrůznějšími učenými lidmi. Předmětem jeho zájmu v Čechách byla návštěva univerzitního profesora a světově proslulého fyzika a lékaře Jana Marka Marciho. Pro mou práci je přínosné, že vedle toho si Monconys všiml každodenního života lidí a kulturního bohatství cizích zemí.

⁷⁵ KAŠPAROVÁ, J.: *České země a jejich obyvatelé očima románského světa*, s. 143-144.

⁷⁶ Tamtéž s. 179-181.

⁷⁷ Tamtéž.

Charles Patin

Charles Patin, syn slavného francouzského lékaře Guye Patina, žil v letech 1633-1693. Vyrůstal v erudovaném prostředí, a tak měl dobré zázemí k tomu, aby posléze vystudoval práva a medicínu. Zajímal se také o numismatiku. V roce 1668 byl z neznámých důvodů nucen i s rodinou opustit Francii. Nějakou dobu žil v Německu, dále cestoval po Anglii, Holandsku, Švýcarsku i Čechách. Nakonec se usadil v Itálii, kde se stal profesorem medicíny.⁷⁸

Mezi lety 1669 a 1673 Patin zapsal své cestovatelské postřehy v díle *Relations historiques et curieuses de voyages en Allemagne, Angleterre, Hollande, Bohême, Suisse etc. (Historická a zajímavá vyprávění z cest po Německu, Anglii, Holandsku, Čechách, Švýcarsku atd.)*. Tomu, že si cestopis získal velkou oblibu, svědčí několik za sebou rychle následujících vydání, v roce 1673 v Basileji, v roce 1674 a 1676 v Lyonu, roku 1676 také v Ruenu a v roce 1695 v Amsterdamu.

Cestopis je psán formou fiktivních dopisů. V prvním a čtvrtém listě autor pojednal o své návštěvě v českých zemích. Své čtenáře chtěl seznámit s naší zemí z nejrůznějších hledisek. Popsal historické souvislosti, drahé kameny v Čechách, geografii, pražské památky, chování lidí. Do vyprávění vložil také své zážitky a dobrodružství. Patin prošel mimo jiné mnoho kostelů a dotkl se víry v Čechách.

Casimir Freschot

Casimir Freschot se narodil kolem roku 1640 ve francouzském městečku Morteau, které dnes leží nedaleko francouzsko-švýcarských hranic. Freschot byl cestovatelem a nesmírně plodným autorem širokého spektra literárních děl. Psal cestopisy, skládal poezii, dále se věnoval spisům náboženským, historickým a pedagogickým. Ve třiatváceti letech vstoupil do řádu benediktinů. Z Francie, kde byl vysvěcen, odešel do Říma, dále do Bologne a do slavného kláštera Monte Cassino. Za nedlouho poté však opustil řeholní způsob života. Do kláštera se vrátil až na konci svého života.⁷⁹

Kromě toho, že vyučoval literaturu a historii v Utrechtu, se hodně věnoval cestování, zejména po střední Evropě. V roce 1704 vedly jeho kroky kromě Itálie, Holandska, Rakouska a Německa také do Čech. Formou třinácti dopisů fiktivnímu

⁷⁸ KALISTA, Z.: Charles Patin a jeho návštěva v Čechách let sedmdesátých XVII. v., *ČČH* 37, 1931, s. 356.

⁷⁹ LENDEROVÁ, M.: Casimir Freschot: Zpráva o vídeňském dvoře, *OH* 5, 1996, s. 293-307.

příteli podal o své cestě svědectví s názvem *Remarques Historiques Et Critiques, Faites dans un Voyage d'Italie en Hollande dans l'Année 1704 (Historické a kritické postřehy získané při cestě z Itálie do Nizozemí roku 1704)*. Kniha vyšla tiskem v roce 1705 v Amsterdamu.⁸⁰ Popisu Čech věnoval autor čtvrtý dopis.

Freschotovo vyprávění si získalo velkou oblibu. Autor se snažil být kritickým pozorovatelem. České země hodnotil z nejrůznějších hledisek. Popsal geografii, ekonomiku i jazyk. Hlavní část věnoval Praze, své čtenáře informoval o jejím rozdělení, některých památkách i nedostatečném opevnění. Dostal se také k otázce náboženství v Čechách.

Jacques Lenfant

Jacques Lenfant byl francouzským historikem žijícím v letech 1661-1728. Byl velmi vzdělaný a zcestovalý.⁸¹

Ve svých dílech *Histoire du concile de Constance (Dějiny kostnického koncilu)* a *Histoire de la guerre des Hussites et du concile de Basle (Dějiny husitských válek a basilejského koncilu)* se vracel ke kořenům českého protestanství. Jeho knihy vyšly poprvé v Amsterdamu v roce 1714 a v roce 1731. Byly poutavé a populární také díky kvalitním ilustracím zobrazující portréty osobností, plány měst a historických událostí. Autor se snažil o přesnost, kritičnost a zařazení husitství do evropského kontextu.⁸²

Obě knihy popisují jednotlivé události chronologicky. Na začátku se autor věnuje obecně situaci v Evropě a v církvi.

Claude Jordan de Colombier

Claude Jordan zvaný Colombier žil v letech 1685-1727. Byl francouzským cestovatelem, spisovatelem a publicistou. Svě dlouholeté cestovatelské zkušenosti zahrnul do rozsáhlé osmisvazkové práce *Voyages historiques de l'Europe (Historické cesty Evropou)*. Dílo vycházelo v Paříži mezi lety 1693 a 1700.

Pojednání o Čechách zařadil autor do šestého svazku, který je věnovaný Německu. České země se nacházejí v kapitole spolu s Rakouskem a Maďarskem. Spíše než cestovní zážitky, Colombier svým čtenářům zprostředkoval obecný popis naší

⁸⁰ KAŠPAROVÁ, J.: *České země a jejich obyvatelé očima románského světa*, s. 192.

⁸¹ Tamtéž s. 34-36.

⁸² Tamtéž.

země. Jeho dílo působí učeným dojmem, autor se snažil zasazovat informace do širšího kontextu. Jak už sám název napovídá, vybíral souvislosti především historické.

Autor pohlížel na české země i na jejich obyvatele z mnoha různých stran. Věnoval se geografii, nerostnému bohatství, chování i vzhledu českých obyvatel. Vyslovoval se také k náboženství a víře v Čechách.

Eléazar de Mauvillon

Eléazar de Mauvillon, francouzský historik, žil v letech 1712-1779. Během svého života pobýval hodně v Německu, kde vyšla řada jeho děl. Mezi nimi také *Histoire de la dernière guerre de Bohême (Dějiny poslední české války)*, ve kterém se zabýval válkami o rakouské dědictví.⁸³ Dílo vyšlo ve dvou svazcích nejprve německy ve Frankfurtu nad Mohanem mezi lety 1745-1747. Do francouzštiny bylo přeloženo v roce 1756, francouzské vydání vyšlo v Amsterdamu.

Než se autor dostal k samotným válkám o rakouské dědictví, pojednal ve stručnosti ve svém díle o dění v tehdejší Evropě, představil Prahu a Čechy, aby čtenář znal realie a historii místa, kde konflikt proběhl. Českým zemím se Mauvillon věnoval v druhé knize prvního svazku a ve čtvrté knize druhého svazku. Zabýval se naší minulostí i současností. Vyjádřil se mimo jiné také k náboženské situaci v Čechách.

Pierre-Jacques-Onésyme Bergeret de Grancourt

Pierre-Jacques-Onésyme Bergeret de Grancourt, označovaný často pouze jako Bergeret, žil mezi lety 1715 a 1785. Byl velkým milovníkem a obdivovatelem umění. Právě proto se stal mecenášem malíře Jeana-Honoré Fragonarda, který se mu stal průvodcem na jeho cestě po Evropě. Společně se vydali z Francie do Itálie, dále pak do Rakouska. Odtud měli zaměřeno do Německa, kam se rozhodli cestovat přes české země, aby viděli místo bojů sedmileté války.

Zážitky i svá pozorování z cizích krajů si Bergeret zapisoval do cestovního deníku. Tento rukopis uspořádal a okomentoval Albert Tornézy, který přispěl k tomu, že bylo dílo vydáno tiskem v roce 1895, tedy o více než sto let později, než bylo Bergeretem napsáno. Kniha nese název *Bergeret et Fragonard : journal inédit d'un*

⁸³ LENDEROVÁ, M.: *Dobová francouzská literatura o Čechách a Čechách barokní doby*, s. 672.

voyage en Italie, 1773-1774 (Bergeret a Frangonard: doposud nevydaný deník cesty do Itálie v letech 1773-1774).

Bergeret opatřil svá cestopisná vyprávění jednotlivými daty. České země navštívila výprava v srpnu roku 1774. Kromě toho, že autor celou dobu komentoval průběh cesty, byl také bystrým pozorovatelem a podával informace o všem, co ho zaujalo. Jednou z těchto věcí byla i víra českých obyvatel.

François-Apolline de Guibert

François-Apolline de Guibert žil v letech 1743-1790. Od útlého věku byl veden k vojenskému životu a už ve třinácti letech se po boku svého otce ocitl na válečném bojišti. Celý jeho život byl pak i nadále spjat s vojenstvím. Věnoval se především vojenské taktice a o této problematice napsal řadu děl. Mimo jiné také cestoval po Evropě, protože chtěl poznávat vojenské taktiky cizích krajů a zajímal se o místa bitev.

Po sedmileté válce, ve které Francie stála na straně Rakouska a které se Guibert účastnil, navštívil v roce 1773 české země. Byl zvědavý na zemi, kde se válka částečně odehrávala. Na své cestě se zajímal především o bitvy, které na našem území proběhly, kromě toho však pojednal o českých zemích a o Praze obecně, hodnotil, jak na něj působily. Dotkl se také víry českých obyvatel.

Do svého cestovního deníku psal Guibert své postřehy útržkovitě. Nezasazoval je do širšího kontextu. Na základě jeho rukopisů vzniklo dílo *Journal d'un voyage en Allemagne, fait en 1773 (Deník z cesty do Německa uskutečněné v roce 1773)*. Vyšlo však až po autorově smrti v roce 1803. Knihu opatřil poznámkami týkající se Guibetova života F. E. Toulangeon.

Abbé André

Abbé André, autor díla *Histoire générale et particulière de Bohême (Historie všeobecná zvláště česká)*, je zastřen záhadami. Nevíme přesně, kdo to byl. Vyvstává dokonce otázka, zda se pod tímto jménem neskrýval nějaký Čech. Autor totiž vynikal výbornou znalostí historické i dobové české literatury a Prahy.⁸⁴ Kniha však vyšla roku 1784 francouzsky, proto ji lze považovat za dílo francouzského autora.

⁸⁴LENDEROVÁ, M.: *Peřina nahore a vespod*, s. 115.

Dílo pojednává o historii českých zemí od samého počátku. V úvodu autor ohlásil, že popíše české dějiny až do třicetileté války, to se mu však nepodařilo a dílo končí vládou Svytlahněva II. Největší vypovídající hodnotu pro moji práci má úvodní část, kde se André vyslovuje k českým zemím, pohlíží na ně obecně i z různých hledisek. Věnuje zde svoji pozornost také náboženské situaci v Čechách.

Závěr

Skrze jedenáct autorů cestopisů nebo historických spisů jsem pozorovala, jaký postoj zaujímal Francouzi k českým zemím a jejich obyvatelům v průběhu 17. a 18. století, a to především v kontextu náboženské situace a duchovního života. Francouzské autory jsem záměrně vybrala tak, aby pokrývali rovnoměrně obě století a bylo možné zaznamenat, zda se jejich stanovisko proměňovalo, případně jakým způsobem.

Když se Francouzi ve svých dílech dostali k otázce náboženství v Čechách, hodnotili buď náboženskou situaci nebo projevy víry českých obyvatel. V této souvislosti jsem si všimla dvou opačných pólů, jak Francouzi mohli na Čechy pohlížet. Jedna krajnost hodnotila Čechy jako vzpurné a bouřlivé „kacíře“, druhý extrém je představoval jako oddaný bigotní národ. Mezi těmito dvěma póly se pak nacházeli Francouzi, kteří se záměrně vyhýbali posuzování a jejich výpovědi tudíž působí objektivně. Pomocí této škály bych chtěla představit výsledky své práce.

Názory autorů se měnily s proměňující se podobou Čech, mohly kopírovat stav a situaci, ve které se české země právě nacházely. Podle historického kontextu jsem usuzovala, že výpovědi se budou na začátku 17. století blížit hodnocení Čechů jako „kacířů“ a postupně se budou měnit tak, že na konci 18. století budou Češi vnímáni jako národ oddaných katolíků. V určitém ohledu tomu tak bylo, vnější rekatolizace byla pro francouzského pozorovatele jasně patrná. Francouzi si jí všímali pokud pro ně byla zajímavá a dokud nějak probíhala, protože na samém konci 18. století se stala zcela samozřejmou. Přeměna Čech v ryze katolický stát pokračovala nepochopením ze strany francouzských cestovatelů, kdy došlo ke střetu jejich osvíceného myšlení s českou barokní zbožností, která jim připadala spíše jako pohanství.

Kromě doby vzniku děl však záleželo také na účelu, za jakým autoři své spisy psali. V tom se pak totiž odráželo jejich nahlížení na české země, mnohdy mohli autoři poukazovat pouze na to, co se jim právě hodilo. Jednalo-li se o cestovatele, souvisí s tím také druh jejich cest. Dvě základní skupiny představují cesty motivované povinností a cesty ze zájmu. Pokud šlo o cesty diplomatické, poznávání Čech a českého národa bylo vedlejší, proto u takových cestovatelů mohl být pouze povrchní zájem a jejich popis strohý. Například Balthazar de Monconys pojednal o Čechách velmi stručně. Naopak Francouzi, jejichž cesty byly motivované čistě zájmem, jsou ve svých popisech

obsáhlejší a jejich pozorování jsou detailnější. Prototypem takového autora je Casimir Freschot, jeho zpráva je systematická a snaží se neopomenout nic podstatného.

Na Čechy jako na „kacíře“ pohlíželi nejvíce Claude Jordan a Abbé André. Oba jsou autory historických pojednání týkajících se české historie. Dílo Clauda Jordana vyšlo v roce 1623, dílo Abbé Andrého naopak až v roce 1784. Autoři zaujímali stejný postoj, ačkoli jejich díla vznikla ve zcela odlišných dobách. Jak jsem již zmínila, důležitější než roky vzniku byl účel, za jakým byly knihy napsané. V tomto případě měly nejspíš varovat čtenáře před vzpurným chováním a nabádat je k poslušnosti vůči panovníkovi. Čechy mohly být dávány za příklad země, která se svojí neposlušností přivedla do záhuby. Abbé André vykreslil český národ jako milovníky nezávislosti, kteří měli neustálou potřebu bouřit se proti jakékoli autoritě. Dobové Čechy tohoto autora v podstatě nezajímaly, použil je pouze jako historické exemplum v situaci, kdy ve Francii začínaly být lidé na konci 18. století nespokojeni.

Jako většinou katolické, nicméně se zbytky dříve usazených sekt, sejevily Čechy Claudu Jordanu de Colombierovi. Tento cestovatel navštívil naši zemi na konci 17. století. V té době už se pravděpodobně s žádnými protestanty osobně setkat nemohl, z čehož usuzuji, že v tomto hodnocení byl ovlivněn četbou svých cestovatelských předchůdců.

Uprostřed dvou zmiňovaných extrémů se ocitají Francouzi, jejichž účelem bylo poučit čtenáře o navštívené zemi nebo historii Čech. Takovými autory jsou Pierre Bergeron, Casimir Freschot a Jacques Lenfant. Pierre Bergeron stojí oproti zbylým lehce stranou, protože české země navštívil jako jediný z Francouzů, které zmiňují ve své práci, před bitvou na Bílé hoře. V té době byla v Čechách velká náboženská různorodost. Přestože byl autor katolík, zaujímal k oběma vyznáním neutrální postoj a navíc si všímal, co je spojuje a v čem jsou si podobná. Casimir Freschot a Jacques Lenfant psali o Čechách v první polovině 18. století. Oba vynikali ve svých dílech kritickým přístupem a přesností, šlo jim o objektivní zachycení dané situace.

Další skupinu představují autoři, kteří navštívili Čechy osobně a představili jejich aktuální podobu bez ohledu na to, co se u nás dělo v minulosti. Jejich cestopisy obsahují osobní vyprávění a zážitky, které se jim cestou přihodily. Spíše než poučit mohlo být jejich záměrem pobavit. Takovými autory jsou Balthasar de Monconys a Charles Patin, oba o Čechách psali ve druhé polovině 17. století. V jejich dílech není jediná zmínka o českých protestantech.

Na Čechy jako na oddané katolíky pohlížel Eléazar de Mauvillon, který se věnoval historii českých zemí uprostřed 18. století. Podle jeho názoru byl protestantismus z Čech zcela odstraněn, čeští obyvatelé mu připadali jako věrní katolíci.

Bigotním národem byli Češi pro François-Apolliniho de Guiberta a Pierra-Jacquese-Onésyma Bergereta. Oba tito Francouzi navštívili české země na konci 18. století. Do svých cestopisů otiskli své postřehy, nehodnotili náboženskou situaci, ale všimli si projevů víry Čechů, které pro ně ovšem byly nepochopitelné a cizí, protože nebyli zvyklí na barokní religiozitu.

Různorodost pohledu Francouzů na české země a jejich obyvatele mohla být ovlivněna také tím, zda byl autor cestovatelem nebo historikem. České země navštívili: Pierre Bergeron, Balthasar de Monconys, Charles Patin, Claude Jordan zvaný Colombier, Casimir Freschot, Eléazar de Mauvillon, François-Apollini de Guibert a Jacques-Onésym Bergeret. Historiky byli: Claude Malingre, Jacques Lenfant, Eléazar de Mauvillon a Abbé André. Předpokládala jsem, že historici, kteří naši zemi nenavštívili osobně a museli nutně vycházet z informací zprostředkovaných, budou ovlivněni díly svých předchůdců a to se bude odrážet v jejich postoji. Očekávala jsem tedy, že historici budou mít sklon k hodnocení Čechů spíše jako protestantů, naproti tomu cestovatelé budou pohlížet na český národ jako na katolíky, zejména po roce 1627. Ani v tomto mínění jsem neměla úplnou pravdu. Z mého původního předpokladu vybočuje především cestovatel Claude Jordan a historici Jacques Lenfant a Eléazar de Mauvillon. Claude Jordan tvrdil, že se v Čechách vyskytují protestanti, přestože v době jeho návštěvy mohl potkat zřejmě pouze katolíky. Naopak Jacques Lenfant se jako historik distancoval od subjektivního hodnocení a Eléazar de Mauvillon, ačkoli české země nenavštívil osobně, popsal je jako ryze katolické.

Každý z autorů se zaměřoval na něco jiného, ale u všech je patrný jejich zájem o kuriozita. Lehce si jich povšimli a navíc mohli předpokládat, že jimi vzbudí zájem i u svých čtenářů. Tato tendence je nejpatrnější u Charlese Patina, který popisoval téměř samé zajímavosti, se kterými se v Čechách setkal a jeho popis mnohdy sklouzává až k nadsázce. Svou pozornost věnoval například drahým kamenům, které lze v Čechách nelézt nebo ho zaujala skupina kočovných cikánů, kteří prý byli jen zhola oblečení a on se neodvážil ani popsat, co vše viděl. Kočovníky označil jako „Bohémiens“ a toto slovo dodnes označuje ve francouzštině jak obyvatele Čech, tak nezávislé potulné lidi. Stejně tak v oblasti náboženství Patin vybíral samé neobyčejnosti. Všiml si tak velkého počtu

řeholníků, kterých není nikde na světě tolik jako v Praze.⁸⁵ Tendence zaměřovat se na kuriozita je patrná i u ostatních autorů. Všichni si všímali především toho, co pro ně bylo neznámé a zajímavé. Nejspíš právě proto mnozí psali o Janu Nepomuckém, o architektuře jezuitských staveb nebo o pražských Židech. Těmto tématům jsem proto v práci vyčlenila tři samostatné kapitoly.

Jan Nepomucký byl v průběhu 17. a 18. století velice uctíván a od roku 1729 představuje jednoho z hlavních českých patronů. Do začátku 18. století byl patrný zájem o legendu, která se k němu váže, i když cestovatelé o ní disponovali pouze základními informacemi. Návštěvníci Prahy měli potřebu pojednat o Nepomukovi především při své návštěvě Pražského hradu, kde si povšimli jeho hrobu. Legenda se zpočátku rozšiřovala, ale na konci 18. století o ni mezi cestovateli přestal být zájem. Povědomí o tomto českém světci však zůstalo, Jan Nepomucký se totiž stal nedílnou součástí české kultury a krajiny.

V 17. a 18. století v Čechách významně působili jezuité. Jejich činnost byla zaměřena na vzdělávání. Francouzští návštěvníci Prahy si však nejvíce všímali architektury staveb, které jezuité vybudovali. Téměř všichni obdivovali krásu jejich koleje a kostelů, výhrady měl pouze Bergeret, který neoceňoval barokní umění.

Přestože lidé nemohli po roce 1627 svobodně vyznávat jiné náboženství než římsko-katolické, Židé byli výjimkou, a tak se s nimi mohli francouzští cestovatelé v Čechách potkat. Cizinci k pražským Židům nebyli příliš přívětiví, často je totiž obtěžovalo, že jim chudí židovští obchodníci neustále něco nabízeli.

Popis Čech, zejména pak otázka náboženství, zaujímá většinou jen nepatrnou část rozsáhlých francouzských cestopisů. Čechy obvykle nepředstavovaly cílovou zemi, nebývaly hlavním důvodem francouzských výprav a cestovatelé se zde zdrželi pouze pár dní nebo týdnů. S tímto krátkým pobytem souvisí povrchnost jejich pozorování a následný popis, navíc mnohdy zkreslený okolnostmi, které je na cestě potkaly. V dílech se tedy lze setkat s nejrůznějším zobecňováním a černobílým pohledem na pozorované skutečnosti.

Literární reflexe Francouzů o Čechách byla v průběhu 17. a 18. století velice různorodá. Někteří autoři byli ovlivněni obvyklými představami vytvářenými na základě literatury z předcházejících období, jiní si naopak utvářeli svůj vlastní obrázek o českých zemích díky svým zkušenostem a přímému kontaktu s nimi. Na to,

⁸⁵ PATIN, Ch.: *Relations historiques et curieuses de voyages, en Allemagne, Angleterre, Hollande, Boheme, Suisse, &c.*, s. 219.

jak vnímali český národ, mělo vliv mnoho faktorů. Za nejdůležitější pokládám účel, za jakým dílo týkající se Čech psali. Ten totiž mohl způsobovat, čeho si na Čechách nejvíce všímali a co bylo středem jejich zájmu.

Hodnocení Čechů a českých zemí do jisté míry odpovídá tomu, jak si český dvůr přál, aby země vypadala. Habsburkové chtěli po svém nástupu na český trůn změnit protestantský český národ v katolický. To se jim podařilo natolik, že tuto změnu zaznamenali i cizinci, kteří zde pobýli jen krátkou dobu nebo dokonce tací, kteří měli informace o zemi pouze zprostředkované. Rekatolizace totiž nespočívala pouze ve změně vyznání obyvatelstva, ale projevovala se především navenek. Proměnila architektura kostelů a ráz české krajiny, to vše přispělo k vývoji názorů francouzských autorů na české země a jejich obyvatele.

Seznam zkratk

BnF	Bibliothèque nationale de France
ČČH	Český časopis historický
ČČM	Časopis českého museum
OH	Opera historica

Prameny

ANDRÉ, Abbé. *Histoire générale et particulière de Bohême/ 1*. A Vienne et à Strasbourg, à Paris, chez les Frères Gay, impr.-libr., 1784.

FRESCHOT, Casimir. *Remarques Historiques Et Critiques, Faites dans un Voyage d'Italie en Hollande dans l'Année 1704/ 1*. Cologne, Le Sincère, 1705.

DE GUIBERT, François-Apolline comte; TOULONGEON, François Emmanuel, vicomte de. *Journal d'un voyage en Allemagne, fait en 1773/ 1*. Paris, Strasbourg, Treuttel et Würtz, an XI.--1803.

JORDAN, Claude. *Voyages historiques de l'Europe/ 6*. Paris, 1696.

LENFANT, Jacques. *Histoire de la guerre des Hussites et du Concile de Basle/ 1*. Amsterdam, chez Pierre Humbert, 1731.

LENFANT, Jacques. *Histoire du concile de Constance, par Jacques Lenfant/ 1*. A Amsterdam, chez Pierre Humbert, 1727.

MALINGRE, Claude, Sieur de Saint-Lazare.; LONGUEVAL, Charles Bonaventure de. *Histoire générale de la rebellion de Bohême. Contenant la vie et exploits de guerre du comte de Buquoy, etc*. Paris, Jean Petitpas, 1623.

DE MAUVILLON, Eléazar. *Histoire de la dernière guerre de Bohême/ 1-2*. Amsterdam, D. Mortier, 1756.

DE MONCONYS, Balthasar. *Journal des voyages de monsieur de Monconys/ 2*. A Lyon, chez Horace Boissat et George Remeus, 1666.

PATIN, Charles. *Relations historiques et curieuses de voyages, en Allemagne, Angleterre, Hollande, Boheme, Suisse, &c*. Amsterdam, P. Mortier, 1695.

TORNÉZY, Albert. *Bergeret et Fragonard : journal inédit d'un voyage en Italie, 1773-1774*. Paris, May et Motteroz, 1895.

Sekundární literatura

BŮŽEK, Václav, ed. *Život na dvorech barokní šlechty: (1600-1750)*. Vyd. 1. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1996. 664 s. Opera historica; 5. ISBN 80-7040-188-5.

ČEMUS, Petronilla, ed. *Bohemia Jesuitica 1556-2006*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2010. 2 sv. (615 s., s. 623-1511 s.). ISBN 978-80-246-1755-8.

DUROSELLE, Jean-Baptiste. *Evropa a Evropané*. Praha: Fortuna Print, ©2002. 431 s. ISBN 80-7321-022-3.

FIALA, Jan. *Hrozná doba protireformace*. 1. vyd. Heršpice: EMAN, 1997. 170 s., [10] s. obr. příl. ISBN 80-901854-7-9.

FUČÍKOVÁ, Eliška, ed. *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze: Jacques Esprincharde, Pierre Bergeron, François de Bassompierre*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1989. 133 s. Pragensia. Svědectví o Praze. ISBN 80-7038-043-8.

HRBEK, Jiří. *Evropa a absolutismus v 17. a 18. století (1648-1789)*. 1. vyd. Praha: Triton, 2012. 202 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-7387-601-2.

JUST, Jiří et al. *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Vyd. 1. Praha: Lutherova společnost, 2009. 395 s. ISBN 978-80-903632-8-1.

KALISTA, Zdeněk. Charles Patin a jeho návštěva v Čechách let sedmdesátých XVII. v. *Český časopis historický* 37, 1931, s. 354-361.

KAŠPAROVÁ, Jaroslava. *České země a jejich obyvatelé očima románského světa 16.-17. století*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2010. 319 s., xvi s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-86829-53-1.

KUDRNA, Jaroslav et al. *Dějiny Francie*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988. 727 s.

KŮRKA, Pavel. *Od tolerance k netoleranci. Proměny katolického postoje k přijímání pod obojí od Tridentina k Bílé hoře. O felix Bohemia! Studie k dějinám české reformace.* Praha : Filosofia, 2013 - (Hlaváček, P.), s. 261-275 ISBN 978-80-7308-453-0.

LEMAÎTRE, Nicole, QUINSON, Marie-Thérèse a SOT, Véronique. *Slovník křesťanské kultury.* Vyd. 1. Praha: Garamond, 2002. 446 s., [16] s. barev. obr. příl. ISBN 80-86379-41-8.

LENDEROVÁ, Milena. Casimir Freschot: Zpráva o vídeňském dvoře (Vídeň a habsburská monarchie očima francouzského benediktina). *Opera historica* 5, 1996, s. 293-307.

LENDEROVÁ, Milena. *Deux siècles de voyages ou la Bohême vue par les visiteurs français.* Scientific Papers of the University of Pardubice. Series C, Institute of Languages and Humanities 4, 1998, s. 24-41.

LENDEROVÁ, Milena. *Dobová francouzská literatura o Čechách a Čěších barokní doby.* In: Barokní Praha - barokní Čechie 1620-1740. Sborník příspěvků z vědecké konference o fenoménu baroka v Čechách, Praha, Anežský klášter a Clam-Gallasův palác, 24.-27. září 2001, Archiv hlavního města Prahy a Scriptorium, Praha 2004 [vyd. 2005], s. 667-678.

LENDEROVÁ, Milena. *"Peřina nahoře a vespod" aneb Francouzská vize českých zemí v 18. Století.* In: Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice, Serie C, Ústav jazyků a humanitních studií 1, 1995, s. 109-121.

LENDEROVÁ, Milena. Z Francie do srdce Evropy. *Český časopis historický* 99, 2001, s. 253-277.

MAREŠ František. Hrabě Kašpar Zdeněk Kaplíř, svobodný pán ze Sulevic, *Časopis českého museum LVII*, 1883, s. 3-45.

MIKULEC, Jiří a kol. *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Praha: Historický ústav, 2013. 516 s. Práce Historického ústavu AV ČR = Opera Instituti Historici Pragae. Řada A, Monographia; sv. 42. ISBN 978-80-7286-206-1.

MIŠOVIČ, Ján. *Víra v dějinách zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 193 s. Knižnice Sociologických aktualit; sv. 7. ISBN 80-85850-99-0.

MUCHEMBLED, Robert, MONTER, William. *Cultural Exchange in Early Modern Europe*. New York: Cambridge University Press, 2006-2007, 4 v. ISBN 97805218454964.

NOVÁK, Vladimír a MAŠLANOVÁ, Ludmila. *Musicae navales Pragenses: Pražské lodní hudby 18. století: Studie, texty, analýzy*. Praha: Národní knihovna, 1993. 178 s. Varia de musica; 4. ISBN 80-7050-151-0.

PÁNEK, Jaroslav. *Cestování jako modernizační činitel středověké a raně novověké společnosti*. In: Cesty a cestování v životě společnosti. Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. září 1994 v Ústí nad Labem. Ústí nad Labem : Univerzita J.E. Purkyně; 1997, s. 9-22 ISBN 80-7044-136-4.

PÁNEK, Jaroslav a kol. *Dějiny českých zemí*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2008. 487 s. ISBN 978-80-246-1544-8.

PICCOLOMINI, Enea Silvius. *Historia bohemica/Historie česká*: Martínková, D., Hadravová, A., Matl, J. KLP, Praha 1998. 276 s. ISBN 80-85917-40-8.

PUTÍK, Alexandr; SIXTOVÁ, Olga. *Dějiny Židů v Čechách a na Moravě. I, Od počátků po emancipaci: Maiselova synagoga*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005. 107 s. ISBN 80-86889-00-9.

RICHTEROVÁ, Alena a kol. *Jezuité a Klementinum*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna ČR, 2006. 199 s. ISBN 80-7050-485-4.

ŠTEMBERK, Jan a kol. *Kapitoly z dějin cestovního ruchu*. 1. vyd. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov ve spolupráci s katedrou společenských věd Vysoké školy obchodní v Praze, 2012. 222 s. ISBN 978-80-7415-065-4.

VERNER, Pavel. *Historie mediální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2013. 192 s. ISBN 978-80-7452-027-3.

VLČEK, Emanuel. *Jan z Pomuku: (Sv. Jan Nepomucký): jeho život, umučení a slavné působení ve světle současné historie a antropologie*. Vyd. 1. Praha: Vesmír, 1993. 69 s. ISBN 80-901131-2-5.

VLNAS, Vít. *Jan Nepomucký, česká legenda*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1993. 282 s. ISBN 80-204-0358-2.

ZLÁMAL, Bohumil. *Průručka českých církevních dějin. 6, Doba rekatolizace (1550-1650)* Olomouc: Cyrilometodějská fakulta bohoslovecká, 1970, 84 s.

Resumé

Postoj francouzských cestovatelů a historiků k Čechám se v průběhu 17. a 18. století měnil v závislosti na proměňující se situaci a stavu země. Z většinově protestantských obyvatel Čech se postupem času stal ryze katolický národ. V dílech francouzských autorů se tedy lze setkat s velmi různým hodnocením, na Čechy pohlíželi někdy jako na národ „kacířský“, jindy jako na národ oddaně katolický.

Někteří Francouzi vnímali české země jako prostor poznamenaný husitskými válkami, kde žijí bouřliví rebelové. Češi mohli někdy sloužit dokonce jako odstrašující příklad vzpurného národa, na kterém bylo ukazováno, jak se lidé mohou svou neposlušností dostat do problémů. Jiní francouzští autoři byli schopni tento stereotyp překonat díky své vlastní zkušenosti. Někteří cestovatelé a historici vnímali rekatolizaci probíhající v českých zemích a následně hodnotili Čechy jako zbožný lid. Okázalost barokní kultury a s ní spojená česká zbožnost na konci 18. století však zůstala z jejich strany nepochopena. Francouzskému osvícenému myšlení byla forma tohoto náboženského života naprosto cizí a připadala mu spíše jako pohanství.

Názory Francouzů byly ovlivněny účelem, za jakým jejich díla vznikala, zda se jednalo o dílo historické či cestopis, jestli byla cesta motivována nějakou diplomatickou povinností nebo čistě zájmem. Tyto faktory ovlivňovaly jejich pozorování i výběr informací, které předkládali svým čtenářům.

Návštěvníci se v českých zemích zdržovali většinou krátkou dobu, protože tudy často pouze projížděli, české země nebyly až na výjimky jejich cílovou destinací. S tím souvisí jejich malá informovanost a zájem o kuriozita. Francouzi měli tendenci popisovat pozorované skutečnosti poměrně stručně a povrchně, svou pozornost navíc zaměřovali na zajímavosti, se kterými se setkali, a to i v oblasti náboženství.

Resume

The position of the French travelers and historians to Bohemia in the 17th and 18th centuries changed depending on the changing situation and the state of the country. The majority Protestant population of the Czech country has gradually become a purely Catholic nation. In the works of French authors, therefore, be faced with a very different assessment, the Czechs sometimes regarded as the nation "heretical", sometimes as a devoutly Catholic nation.

Some French perceived Czech as an area of space marked by the Hussite wars where they live stormy rebels. Czechs could sometimes even serve as a cautionary tale of the rebellious nation, where it was shown how people can get their disobedience into trouble. Other French authors were able to overcome this stereotype because of their own experience. Some travelers and historians perceive recatholicization ongoing in the Czech lands of Bohemia and subsequently evaluated as pious people. Pomp Baroque culture and the related Czech piety in the late 18th century, however, was not understood by them. French enlightened thought this was a form of religious life totally alien and it felt more like paganism.

Opinions Frenchmen were influenced by the purpose for which the work was created, whether it was the work of a historic town or if a path was motivated purely diplomatic duty or interest. These factors influenced their observations and selection of information, submit to your readers.

Visitors in the Czech lands mostly stayed a short time, since there is often only passing through, the Czech lands were exceptions to their final destination. This is related to their lack of awareness and interest in curiosity. The French tended to describe the observed facts rather briefly and superficially, his attention focused on the addition of interest, encountered, even in religion.

Klíčová slova

Francouzi v Čechách, literární reflexe, cestopisy, itineráře